

Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Σχολή Επιστημών του Ανθρώπου

Παιδαγωγικό Τμήμα Προσχολικής Εκπαίδευσης

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

«ΕΙΚΑΣΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ ΚΑΙ ΣΤΑΣΕΙΣ ΤΩΝ ΝΗΠΙΩΝ»

Φοιτήτρια: Κελέκη Δέσποινα (Α.Μ: 0210101)

Επιβλέποντες καθηγητές: κος. Μαγουλιώτης Απόστολος

κα. Μιχαλοπούλου Κατερίνα

ΒΟΛΟΣ, 2014

**ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ & ΚΕΝΤΡΟ ΠΛΗΡΟΦΟΡΗΣΗΣ
ΕΙΔΙΚΗ ΣΥΛΛΟΓΗ «ΓΚΡΙΖΑ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ»**

Αριθ. Εισ.: 12677/1
Ημερ. Εισ.: 23-07-2014
Δωρεά: Συγγραφέα
Ταξιθετικός Κωδικός: ΠΤ – ΠΠΕ
2014
ΚΕΛ

ΕΙΚΑΣΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ ΚΑΙ ΣΤΑΣΕΙΣ ΤΩΝ
ΝΗΠΙΩΝ

Περιεχόμενα

ΠΕΡΙΛΗΨΗ.....	σελ.5
ΛΕΞΕΙΣ ΚΛΕΙΔΙΑ.....	σελ.5
ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	σελ.6
I. ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΜΕΡΟΣ.....	σελ.8
1. ΟΙ ΕΙΚΑΣΤΙΚΕΣ ΤΕΧΝΕΣ.....	σελ.8
2. ΟΙ ΕΙΚΑΣΤΙΚΕΣ ΤΕΧΝΕΣ ΓΙΑ ΤΑ ΠΑΙΔΙΑ.....	σελ.9
2.1. Γιατί ασχολούνται τα παιδιά με τα εικαστικά.....	σελ.9
2.2. Τι εκφράζουν τα παιδιά μέσα από τα εικαστικά.....	σελ.10
2.3. Τα στάδια της εικαστικής δημιουργίας και εξέλιξης.....	σελ.12
2.4. Οι δεξιότητες που αναπτύσσουν τα παιδιά μέσα από τα εικαστικά.....	σελ.13
3. ΤΑ ΕΙΔΗ ΤΩΝ ΕΙΚΑΣΤΙΚΩΝ ΔΡΑΣΕΩΝ.....	σελ.15
3.1. Ελεύθερη δράση.....	σελ.15
3.2. Καθοδηγούμενη δράση.....	σελ.16
3.3. Κατευθυνόμενη/ Προσχεδιασμένη δράση.....	σελ.16
4. ΑΝΑΛΥΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΚΑΙ ΕΙΚΑΣΤΙΚΕΣ ΤΕΧΝΕΣ.....	σελ.17
4.1. Η έννοια της αξιολόγησης.....	σελ.19
4.2. Η σύνδεση των τεχνών με άλλες μαθησιακές περιοχές.....	σελ.20
5. Ο ΡΟΛΟΣ ΤΟΥ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ ΚΑΙ ΤΟΥ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥ.....	σελ.21
6. ΑΠΟΨΕΙΣ ΠΑΝΩ ΣΤΗ ΣΠΟΥΔΑΙΟΤΗΤΑ ΤΗΣ ΤΕΧΝΗΣ ΓΙΑ ΤΑ ΠΑΙΔΙΑ.....	σελ.24

II. ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ ΜΕΡΟΣ.....	σελ.29
1. ΣΚΟΠΟΣ ΕΡΕΥΝΑΣ.....	σελ.29
1.1. Στόχοι.....	σελ.29
2. ΥΠΟΘΕΣΕΙΣ.....	σελ.29
3. ΕΡΩΤΗΜΑΤΑ.....	σελ.30
4. ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΕΡΕΥΝΑΣ.....	σελ.31
5. ΔΙΕΡΕΥΝΗΣΗ ΤΩΝ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΩΝ.....	σελ.33
5.1. Απαντήσεις στο ερωτηματολόγιο.....	σελ.37
6. ΜΙΑ ΜΑΤΙΑ ΣΤΑ ΕΡΓΑ ΤΩΝ ΠΑΙΔΙΩΝ.....	σελ.54
7. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....	σελ.58
ΕΠΙΛΟΓΟΣ.....	σελ.66
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ.....	σελ.67
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ.....	σελ.69

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Στην παρούσα ερευνητική εργασία προσπαθήσαμε να προσεγγίσουμε την οπτική των παιδιών, μέσα από την οποία αντιμετωπίζουν τις εικαστικές δράσεις στο νηπιαγωγείο και κατ' επέκταση τις αξιολογούν. Μέσα από αυτή τη μελέτη οδηγηθήκαμε σε συμπεράσματα για την αποτελεσματικότητα των δραστηριοτήτων που ήδη χρησιμοποιούνται στο νηπιαγωγείο. Πιο συγκεκριμένα, εξετάσαμε τις απόψεις των παιδιών πάνω στην ελεύθερη, την καθοδηγούμενη και την κατευθυνόμενη δράση μέσα στο πλαίσιο του νηπιαγωγείου. Με βάση αυτά τα συμπεράσματα θα μπορούμε να οργανώνουμε πιο αποδοτικές δραστηριότητες στο μέλλον, στοχεύομενες στις ανάγκες και τους στόχους που έχουμε θέσει. Άλλωστε, ο βασικός στόχος ενός εκπαιδευτικού στο σχολικό περιβάλλον είναι να οδηγήσει τα νήπια στην ολόπλευρη ανάπτυξη τους και στην καλλιέργεια των ικανοτήτων και των δυνατοτήτων τους. Αυτό φανερώνει πόσο καλά ενημερωμένος και καταρτισμένος θα πρέπει να είναι, ώστε να μπορεί να επιλέγει τις σωστές δραστηριότητες ανάλογα με το τι επιδιώκει να μεταδώσει στην τάξη του. Κάθε δράση στο νηπιαγωγείο ενδείκνυται και για διαφορετικό σκοπό. Αυτόν τον σκοπό κληθήκαμε εμείς να ανακαλύψουμε με την έρευνά μας. Τα συμπεράσματά μας βασίστηκαν πάνω στις αισθητικές προτιμήσεις των παιδιών αλλά και στην κοινωνική και γνωστική διάσταση των έργων τους. Όλες οι αποκρίσεις των παιδιών καταγράφηκαν και αναλύονται στην εργασία αυτή.

ΛΕΞΕΙΣ ΚΛΕΙΔΙΑ

Εικαστικές τέχνες, ελεύθερη δράση, κατευθυνόμενη δράση, καθοδηγούμενη ή προσχεδιασμένη δράση, στάσεις νηπίων, έρευνα.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Από τις έρευνες που έχουν ήδη διεξαχθεί σε σχέση με την αποτελεσματικότητα των καλλιτεχνικών δράσεων στο νηπιαγωγείο (Μαγουλιώτης –Μιχαλοπούλου – Στεργίου, 2013), καταλαβαίνουμε πως η πιο αποτελεσματική για την ελεύθερη έκφραση και δημιουργικότητα των νηπίων αποτελεί η ελεύθερη δράση. Ακολουθεί η καθοδηγούμενη δράση που εξυπηρετεί κυρίως γνωστικούς στόχους και τελευταία έρχεται η κατευθυνόμενη δράση που βοηθά ελάχιστα έως καθόλου το παιδαγωγικό έργο. Τα αποτελέσματα της έρευνας αυτής παρ' όλα αυτά προέρχονται από την επεξεργασία των απαντήσεων των εκπαιδευτικών στα νηπιαγωγεία. Δηλαδή, των απαντήσεων των νηπιαγωγών έτσι όπως αυτοί-ές αντιλαμβάνονται την ανταπόκριση των παιδιών στις δράσεις που αναφέραμε. Αντίθετα, στην παρούσα εργασία προσπαθούμε να εξετάσουμε την αξιοπιστία των αποτελεσμάτων αυτών από την πλευρά των παιδιών, γεγονός που θα επικυρώσει ή θα οδηγήσει σε επαναπροσδιορισμό των όσων ήδη γνωρίζουμε. Για το λόγο αυτό δημιουργήσαμε ένα ερωτηματολόγιο που απευθύνεται στα παιδιά και με βάση τις δικές τους απαντήσεις θα καταλήξουμε στα αποτελέσματα μας.

Στην έρευνά μας αναζητούμε κυρίως τον τρόπο με τον οποίο τα νήπια ανταποκρίνονται στις διάφορες εικαστικές δραστηριότητες που λαμβάνουν χώρα στην τάξη του νηπιαγωγείου. Οι δραστηριότητες που μπορεί κανείς να συναντήσει είναι οι: ελεύθερη, καθοδηγούμενη και κατευθυνόμενη ή προσχεδιασμένη. Τα νήπια δεν αντιμετωπίζουν την κάθε μία από αυτές με τον ίδιο τρόπο. Αντίθετα εκφράζουν προτιμήσεις και απόψεις πάνω σε αυτές. Μέσα από τις συνεντεύξεις που βασίζονται πάνω σε ένα ειδικά σχεδιασμένο ερωτηματολόγιο, σκοπεύουμε να κατανοήσουμε τι προσφέρει κάθε δραστηριότητα στο νήπιο. Αυτό δεν σημαίνει απαραίτητα ότι του αρέσει πιο πολύ από μια άλλη, αλλά ότι θα ανταποκρίνεται και στους εκπαιδευτικούς στόχους που ορίζουμε στη διδασκαλία μας για τα νήπια. Δηλαδή, πέρα από το μέρος της ευχαρίστησης, ερευνούμε και άλλους στόχους των εικαστικών τεχνών, όπως η κοινωνικοποίηση, η γνωστική και η συναισθηματική ανάπτυξη.

Ομολογουμένως, φαίνεται πως όλα αυτά τα σημεία της έρευνας θα απασχολούσαν έναν ενήλικα, ώστε να κατανοήσει περισσότερο την παιδική ηλικία και την πορεία της ανάπτυξής της. Θα ήταν αρκετά βοηθητικό να γνωρίζει τι συμβαίνει στο νήπιο και πως αυτό το εκλαμβάνει, ώστε να οργανώσει ένα πιο

εξατομικευμένο και με μεγαλύτερες πιθανότητες επιτυχίας πλάνο. Όμως, λόγω της φύσης των εικαστικών τεχνών, που δίνουν τη δυνατότητα στον εκπαιδευτικό να παρακολουθεί καθ' όλη τη διάρκεια δημιουργίας του έργου καθώς και το αποτέλεσμα στο τέλος, η στάση του νηπίου δεν είναι μια τόσο εσωτερική διαδικασία. Για παράδειγμα, μπορούμε άνετα να διακρίνουμε την πλήξη ενός νηπίου που έχει ζωγραφίσει ημιτελώς, με μουτζούρες και βιαστικά ένα έτοιμο σχέδιο σε φωτοτυπία. Άρα όλα αυτά που απασχολούν τον εκπαιδευτικό, απασχολούν και τα νήπια εξίσου. Ίσως με έναν πιο άτυπο τρόπο, αλλά εκφράζονται στον τρόπο και στο περιεχόμενο που δημιουργούν.

I. ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΜΕΡΟΣ

1. ΟΙ ΕΙΚΑΣΤΙΚΕΣ ΤΕΧΝΕΣ

Οι εικαστικές τέχνες και η εικαστική έκφραση είναι μια ανάγκη και μια αξία που συναντάται σε κάθε πολιτισμό εδώ και αιώνες. Η τέχνη τόσο για κάθε πολιτισμό όσο και για κάθε άνθρωπο ξεχωριστά, τον χαρακτηρίζει, του προσδίδει αξιολογικά στοιχεία και τον εξελίσσει μέσα στο χρόνο. Οι εικαστικές τέχνες βοηθούν τον άνθρωπο να κατανοήσει τον εαυτό του και τους άλλους, να προσδιορίσει την ταυτότητα μέσα από τις ομοιότητες και τις διαφορές του με τους γύρω του. Του αποδίδουν μια κοινωνική και πολυπολιτισμική ταυτότητα και ευαισθησία. Ακόμη, οξύνουν την κριτική του σκέψη και προωθούν τη δημιουργικότητά του και τον προβληματισμό του πάνω σε επίκαιρα θέματα τόσο ως καλλιτέχνη, όσο και ως θεατή. Ο ρόλος λοιπόν κάθε ατόμου απέναντι στην τέχνη έχει διττή φύση. Ένα άτομο μπορεί να αποτελεί το δημιουργό αλλά και τον αποδέκτη- θεατή του μηνύματος, κάθε φορά. Η ανάγκη δε της δημιουργίας και της αποτύπωσης της τέχνης φαίνεται να είναι έμφυτη και πηγάζει από βαθύτερες ανάγκες του ανθρώπου. Οι εικαστικές τέχνες μπορούν να συναντώνται σε πολλές μορφές. Ζωγραφική, γλυπτική, χαρακτική, φωτογραφία είναι μερικά είδη εικαστικών τεχνών. Υπάρχουν βέβαια πολλών ειδών διαβαθμίσεις ή κατηγορίες, όπως το παραδοσιακό ή η ψηφιακό σχέδιο, η γραφιστική κ.λπ., αλλά αυτά συνήθως αποτελούν υποκατηγορίες. Αυτό που είναι κοινό σε κάθε είδος τέχνης είναι πως έχει ένα σημαντικό θεωρητικό υπόβαθρο και ένα επίπεδο δυσκολίας, γι' αυτό η μελέτη και η δέσμευση σε μια τέχνη απαιτεί χρόνο και κόπο. Άλλωστε αυτό που κάνει τόσο σημαντική την παραγωγή ενός έργου τέχνης είναι και η «θυσία» του ίδιου του καλλιτέχνη.

Σύμφωνα με την Chapman (1993) οι στόχοι της καλλιτεχνικής αγωγής μπορούν να συνοψιστούν στην προσωπική ολοκλήρωση, στην κατανόηση της καλλιτεχνικής κληρονομιάς και στην κατανόηση του κοινωνικού ρόλου της τέχνης. Η προσωπική ολοκλήρωση επιτυγχάνεται μέσα από την έκφραση των συναισθημάτων και του εσωτερικού κόσμου του ατόμου. Δηλαδή, τη μετατροπή της οπτικής ή αντιληπτικής εμπειρίας σε από έργο τέχνης και έκφρασης. Η κατανόηση της καλλιτεχνικής κληρονομιάς έχει να κάνει με την πολιτιστική κληρονομιά συνήθως. Τα παιδιά εδώ

μπορούν να κατανοήσουν και να εκτιμήσουν τα έργα τέχνης ανθρώπων που ίσως να είχαν την ίδια εξελικτική πορεία με τα ίδια. Μαθαίνουν πώς να εκτιμούν τα έργα τέχνης και να αποκτούν μεγαλύτερη αυτοπεποίθηση και για τις δικές τους προσωπικές δημιουργίες, εφόσον αισθάνονται ότι αυτές αποτελούν γνήσια μορφή τέχνης. Όσον αφορά την κατανόηση του κοινωνικού ρόλου της τέχνης, η Chapman (1993) τονίζει την αντίληψη των μορφών μέσα στην κοινωνία και τη σύνδεσή τους με όσα αισθάνεται ένα άτομο. Παρατηρώντας τις οπτικές δομές μέσα στον δικό του και στους άλλους πολιτισμούς, το άτομο με ειδική καθοδήγηση, μπορεί να κατανοήσει το χώρο στον οποίο κινείται και υπάρχει και τον τρόπο με τον οποίο αντιδρά σε σχέση με άλλες κοινωνίες.

2. ΟΙ ΕΙΚΑΣΤΙΚΕΣ ΤΕΧΝΕΣ ΓΙΑ ΤΑ ΠΑΙΔΙΑ

2.1.Γιατί ασχολούνται τα παιδιά με τα εικαστικά

Οι εικαστικές τέχνες είναι άρρητα δεμένες με τον όρο δημιουργικότητα. Με τον όρο αυτό μπορούμε να συμπεριλάβουμε πολλών ειδών έννοιες και στάσεις του ατόμου, όπως η δημιουργική σκέψη, η τάση για εξερεύνηση και πειραματισμό, η φαντασία, η ανοιχτότητα σε νέες εμπειρίες, η αντιμετώπιση δυσκολιών και περιορισμών με νέους τρόπους, η ανάληψη ρίσκων και η κατάρριψη των προϋπαρχόντων ορίων και φραγμών (Riley, 2003). Με βάση όλα τα παραπάνω συνειδητοποιούμε πόσο σημαντικό ρόλο διαδραματίζουν οι εικαστικές τέχνες στο νηπιαγωγείο, έναν χώρο σχεδόν εξολοκλήρου συνυφασμένο με την ολόπλευρη ανάπτυξη του παιδιού και των δεξιοτήτων του. Το παιδί άλλωστε επιδιώκει την καλλιτεχνική δημιουργία γιατί μέσα απ' αυτή ικανοποιεί ποικίλες ανάγκες του. Αυτές μπορεί να είναι βιολογικές, ψυχολογικές, κοινωνικές (Μαγουλιώτης, 2002). Οι εικαστικές τέχνες στο νηπιαγωγείο εκτός από το στόχο της έκφρασης και της διασκέδασης που μπορεί να έχουν, βοηθούν και στην επίτευξη διάφορων άλλων στόχων, όπως συναισθηματικών, γνωστικών, κοινωνικών ανάλογα με τις ανάγκες που ικανοποιούν, όπως αναφέραμε. Το γεγονός ότι η εικαστική δημιουργία αφορά τόσο το δημιουργό, όσο και το κοινό του δείχνει πως η δημιουργία αυτή είναι κάτι πολύ παραπάνω από μια μονόδρομη πράξη, αλλά μια δράση κοινωνικοποίησης και

επικοινωνίας. Η πράξη αυτή καθορίζεται από πολλούς παράγοντες, όπως είναι οι απαιτήσεις του κοινωνικού συνόλου, οι προσδοκίες των συνομήλικων, η πρόθεση του δημιουργού κα. Το παιδί ωθείται να δημιουργήσει για πολλούς και διάφορους λόγους. Αυτοί οι λόγοι μπορεί να είναι μια ιδέα που προκαλεί τον καλλιτέχνη και προκύπτει από ένα εύρημα, που μπορεί να είναι ένα γεγονός, μια εμπειρία, ένα άκουσμα ή μια κατάσταση. Μπορεί επίσης να είναι ένα αποτέλεσμα που θέλει να πετύχει ο καλλιτέχνης, δηλαδή να έχει ένα συγκεκριμένο σκοπό ή να αποτελεί μέσο για την επίλυση ενός προβλήματος. Ακόμη, μπορεί ο καλλιτέχνης να περάσει ένα ιδιαίτερο μήνυμα μέσα από τον τρόπο ή τα γνωρίσματα με τα οποία θα ολοκληρώσει και θα ζωντανέψει μια ιδέα. (Μαγουλιώτης, 2002). Οι εικαστικές τέχνες βοηθούν το παιδί να εκφράσει συναισθήματα και αντιλήψεις, να επικοινωνήσει μέσα από σύμβολα και οπτικές διηγήσεις, να αποδεχτεί και να ξεπεράσει τραύματα και απώλειες (Malchiodi, 2001). Μέσα από τον πειραματισμό και την προσπάθειά του μπορεί να ανακαλύψει τον κόσμο που το περιβάλλει, να παρατηρήσει δομές και λειτουργίες διάφορων υλικών και να δομήσει τα δικά του συμπεράσματα για τον πραγματικό κόσμο. Για το λόγο αυτό είναι απαραίτητο να υπάρχουν και να προωθούνται στο χώρο του νηπιαγωγείου καλλιτεχνικές δραστηριότητες, επειδή μερικές φορές τα παιδιά προτιμούν ή επιλέγουν να εκφράζονται με μη λεκτικούς τρόπους. Τα σχέδια και οι δημιουργίες τους είναι επίσης ένα πολύ καλό υλικό ώστε να κατανοήσουμε την προσωπικότητα και τον ψυχικό κόσμο των παιδιών και να ανιχνεύσουμε τα πεδία εκείνα που χρειάζονται περαιτέρω προσοχή.

2.2.Τι εκφράζουν τα παιδιά μέσα από τα εικαστικά

Τα παιδιά μέσα από τη ζωγραφική κυρίως, εκφράζουν όλα εκείνα τα πράγματα που τους ενδιαφέρουν και τους έχουν κεντρίσει το ενδιαφέρον με τον έναν ή τον άλλο τρόπο. Γι' αυτό πολλές φορές θα δούμε πολλά και διαφορετικά έργα από τα ίδια παιδιά, ανάλογα με τις εμπειρίες που κουβαλούν. Τα παιδιά τείνουν να ζωγραφίζουν όλα όσα μαθαίνουν και θεωρούν ενδιαφέροντα, αλλά και «σκηνές» από την καθημερινή τους ζωή, πχ. με τους γονείς τους στο σπίτι, ή μια βόλτα στο πάρκο. Οτιδήποτε έχει συμβεί και μπορεί να αποτυπωθεί στη μνήμη ενός παιδιού, μπορεί να αποτελέσει και αντικείμενο στο έργο του. Αν επισκεφτούμε μια τάξη νηπιαγωγείου, πέρα από τις οργανωμένες και θεματικές δραστηριότητες, υπάρχουν αναρτημένα σε

πίνακες και έργα των παιδιών με διάφορα θέματα. Στα θέματά τους μπορούμε να συναντήσουμε καθημερινές εικόνες πχ. το παιδί με την οικογένειά του, αλλά και πιο σπάνια θέματα όπως πχ. δεινόσαυρους, που κάποιο παιδί μπορεί να είδε στην τηλεόραση και να του έκανε εντύπωση.

Ειδικότερα, τα παιδιά εμπλέκονται στις εικαστικές τέχνες λόγω του βιωματικού χαρακτήρα που τις χαρακτηρίζει. Τα παιδιά μεγαλώνοντας έχουν την επιθυμία να αναγνωρίσουν και να μάθουν τον κόσμο γύρω τους, μέσω της βιωματικής και πειραματικής μεθόδου. Οι τέχνες δίνουν αυτή την ευκαιρία στα παιδιά με αβίαστο τρόπο. Τα παιδιά μπορούν να οδηγηθούν σε εικαστικές δημιουργίες έχοντας χρησιμοποιήσει πολλών ειδών διαφορετικά υλικά, το καθένα από τα οποία του προσφέρει μια διαφορετική εμπειρία και αποτέλεσμα. Η έκφραση μέσα από ένα σχέδιο, η αποκάλυψη του εσωτερικού τους κόσμου με μη λεκτικό τρόπο, η αποτύπωση, η διαμόρφωση και η κατανόηση της πραγματικότητας μέσα από μια ζωγραφιά είναι τρόποι που τα παιδιά προτιμούν να χρησιμοποιούν, όσον αφορά τη συναισθηματική τους έκφραση. Τα παιδιά όμως δε ζωγραφίζουν μόνο για να εκφράσουν τα συναισθήματά τους αλλά και για να επεξεργαστούν την πραγματικότητα και να την αποδεχτούν με ένα τρόπο δικό τους, προσωπικό. Η εμπλοκή τους βέβαια στις εικαστικές τέχνες που είναι τόσο διαδεδομένες στη νηπιακή ηλικία, είναι ένας διασκεδαστικός και ευχάριστος τρόπος για τα παιδιά να απασχολούνται τόσο στο σχολείο, όσο και στο σπίτι. Τα παιδιά έχουν την τάση να θέλουν να μοιράζονται το έργο τους. Πολλές φορές σχεδιάζουν μια ζωγραφιά για συγκεκριμένα αγαπημένα ή κοντινά τους πρόσωπα. Νιώθουν με αυτόν τον τρόπο πως τους προσφέρουν κάτι σημαντικό. Άλλωστε δείχνουν να τους αρέσει ιδιαίτερα όταν οι άλλοι ασκούν θετικές κριτικές πάνω στα κατορθώματά τους. Αισθάνονται πως γίνονται αποδεκτοί και νιώθουν μέρος ενός συνόλου, μιας ομάδας, είτε αυτή είναι της οικογένειάς τους, είτε του σχολείου, είτε των συμμαθητών και φίλων τους. Αυτό μπορεί να διαπιστωθεί ακόμη και από τις δικές μας προσωπικές εμπειρίες με όσα κατορθώνουμε και επιζητούμε την επιβράβευση, η οποία επηρεάζει την αυτοεικόνα και την αυτοαντίληψή μας. Έτσι και τα παιδιά, δημιουργούν εικαστικά έργα για να συγκροτήσουν τη δική τους εικόνα για τον εαυτό τους, την προσωπικότητά τους και τις ικανότητές τους.

2.3.Τα στάδια της εικαστικής δημιουργίας και εξέλιξης

Το παιδί μπορεί να ζωγραφίσει ένα έργο με το θέμα του είτε να ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα, δηλαδή κάτι που έχει δει και θυμάται (μνήμη), είτε δεν αποτελεί πραγματικό στοιχείο αλλά αποκύημα της φαντασίας του. Τα θέματα των παιδιών ποικίλουν πάντα ανάλογα με τις εμπειρίες και τα ερεθίσματα στα οποία έχουν εκτεθεί. Συναντάμε όμως και κάποια συχνότερα ή επαναλαμβανόμενα στοιχεία στο νηπιαγωγείο. Σύμφωνα με τη Malciodi (2001) υπάρχουν κάποια σχετικά σταθερά στάδια από τα οποία περνάει το παιδί στο νηπιαγωγείο και αυτά είναι το στάδιο του μουντζουρώματος (2 έως 4 ετών), το προσχηματικό στάδιο (4 έως 7 ετών) και το σχηματικό στάδιο (7 έως 9 ετών). Στο στάδιο του μουντζουρώματος το παιδί φτιάχνει τα πρώτα του σχέδια, τα οποία έχουν κυρίως κιναισθητικό χαρακτήρα, και αποτελούνται από άτακτες γραμμές. Στο προσχηματικό στάδιο τα παιδιά ξεκινούν να κάνουν υποτυπώδη σύμβολα, όπως ανθρώπινες μορφές. Το σχηματικό στάδιο χαρακτηρίζεται από την ανάπτυξη και την ποικιλία των μορφών και των λεπτομερειών του έργου. Τα στάδια αυτά επηρεάζονται και από το αναπτυξιακό στάδιο στο οποίο βρίσκεται το κάθε παιδί, οπότε και κάθε παιδί περνάει από αυτά τα στάδια με το δικό του προσωπικό ρυθμό. Άλλωστε, οι εικαστικές τέχνες μπορεί να είναι πιο σύνθετες απ' ό,τι νομίζουμε. Για να μπορέσει ένα παιδί να αποδώσει ένα σχέδιο ή μια ζωγραφιά πρέπει να παρατηρήσει, να κατανοήσει, να πειραματιστεί, να πάρει πρωτοβουλίες και ρίσκο, να αποτύχει και να ξαναπροσπαθήσει. Αυτό φυσικά απαιτεί χρόνο και επιμονή. Το παιδί πρέπει να αναπτύξει μεθόδους και τεχνικές έτσι ώστε να αναλύει τη γνώση, να την κάνει δική του και εφόσον την κατακτήσει να μπορέσει να την αποδώσει σωστά. Οι εικαστικές τέχνες με αυτόν τον τρόπο ουσιαστικά μαθαίνουν στο παιδί «πώς να μαθαίνει» αφού οι συνήθειες που αποκτά το παιδί ως προς τη στάση του απέναντι στη μάθηση, μεταφέρονται και στους άλλους γνωστικούς τομείς στο μέλλον (Riley, 2003).

Στον Οδηγό Νηπιαγωγού (2008) αναφέρονται τέσσερα στάδια που αφορούν τα παιδιά και τις εικαστικές τέχνες. Το πρώτο στάδιο είναι τα μουντζουρώματα, τα οποία προκύπτουν από το παιδί χωρίς κανένα σχεδιαστικό έλεγχο. Το δεύτερο στάδιο, είναι πιο ελεγχόμενο από το πρώτο και χαρακτηρίζεται από πιο συγκεκριμένες μορφές. Το τρίτο στάδιο αφορά τη ζωγραφική σχεδίων που όμως να μην είναι αναγνωρίσιμα από τους υπόλοιπους, αλλά φέρουν κάπως σε κάποιο σχέδιο που μπορεί αρχικά να σκέφτηκαν τα παιδιά. Τέταρτο και τελευταίο στάδιο, είναι εκείνο κατά το οποίο τα

παιδιά στοχεύουν στη δημιουργία ενός συγκεκριμένου σχεδίου και το ζωγραφίζουν με όποιο τρόπο εκείνα μπορούν. Παρ' όλα αυτά, τα σχέδιά τους δε διέπονται από τους κανόνες της ζωγραφικής και του σχεδίου (πχ. αναλογίες, διαφάνειες κ.λπ.)

Σε μικρότερη κλίμακα τα στάδια της δημιουργίας μπορούν να οριστούν ως εξής. Αρχικά, έχουμε το στάδιο κατά το οποίο συλλαμβάνεται μια ιδέα, στη συνέχεια ακολουθεί το στάδιο της επεξεργασίας και της τελειοποίησης και τέλος έχουμε το στάδιο της εκτέλεσης και του μέσου (Chapman, 1993). Κατά τη σύλληψη μιας ιδέας ο καλλιτέχνης ανακαλύπτει ένα θέμα με το οποίο θέλει να ασχοληθεί. Η Chapman (1993) τονίζει πως τα παιδιά πρέπει να καθοδηγούνται ως προς τα κίνητρα από τον εκπαιδευτικό, ο οποίος δε θα πρέπει να εφησυχάζει μόνο στην παροχή εργαλείων και υλικών. Στο στάδιο της επεξεργασίας και της τελειοποίησης η ιδέα «ωριμάζει» στο μυαλό του καλλιτέχνη, ο οποίος την επεξεργάζεται και βρίσκει τον τρόπο να μπορέσει να την αποτυπώσει και να της δώσει μορφή. Η Chapman (1993) υπερτονίζει ιδιαίτερα τη σημασία αυτού του σταδίου αναφέροντας πως «αν αναστείλουμε αυτή τη φάση, τότε τα παιδιά (όπως και οι ενήλικοι) θα δημιουργήσουν έργα που είναι απλώς διακοσμητικά μοτίβα ή επιπόλαιες ασκήσεις στα υλικά». Επομένως, ο εκπαιδευτικός δε θα πρέπει να βιάζεται ώστε το παιδί να αποδώσει ένα έργο με συνοπτικές διαδικασίες, αλλά να το προτρέπει να στοχάζεται πάνω σε αυτό, πριν το υλοποιήσει. Στο τελευταίο στάδιο, της εκτέλεσης και του μέσου, τα παιδιά καλούνται να επιλέξουν τον τρόπο και τα υλικά με τα οποία θα δουλέψουν. Εδώ, η Chapman (1993) επισημαίνει έναν κίνδυνο σε σχέση με τα υλικά. Θεωρεί πως θα πρέπει να υπενθυμίζεται στα παιδιά πως τα υλικά είναι ένα μέσο για την προσωπική τους έκφραση, καθώς πολλές φορές η διεργασία των υλικών αποσπά την προσοχή των παιδιών περισσότερο από τη σημασία και το σκοπό του έργου τους.

2.4.Οι δεξιότητες που αναπτύσσουν τα παιδιά μέσα από τα εικαστικά

Οι εικαστικές τέχνες πρέπει να προωθούνται στο νηπιαγωγείο για πολλούς λόγους. Ένας από αυτούς είναι η ευκαιρία που δίνουν στα παιδιά να αναπτύξουν κοινωνικές δεξιότητες. Όταν ειδικά εργάζονται ομαδικά τότε αναγκάζονται να λειτουργήσουν συλλογικά, να πάρουν από κοινού αποφάσεις, να λύσουν τις συγκρούσεις και τις διαφωνίες τους, να μοιραστούν τα πράγματά τους και να επικοινωνήσουν μέσα από το διάλογο. Δίνεται η ευκαιρία στα παιδιά να

δημιουργήσουν μαζί με τους φίλους και τους συμμαθητές τους και να ικανοποιήσουν το αίσθημα συλλογικότητας στην τάξη. Η ομαδική δημιουργία ευνοεί το αίσθημα του «ανήκειν» σε μια ομάδα, σε ένα σύνολο. Τα παιδιά καλούνται να λειτουργήσουν σε ένα νέο πλαίσιο και όχι αυτόνομα, αλλά λαμβάνοντας υπ' όψιν και τις προτιμήσεις ή τις επιθυμίες των συνεργατών τους, να διαχειρίζονται τις παρορμήσεις τους, να μοιράζονται τις ιδέες τους, να ακούν καινούριες, διαφορετικές απόψεις, να προσαρμόζονται, να δέχονται και να προσφέρουν βοήθεια όπου χρειάζεται και να δουλεύουν αρμονικά. Έχουμε διαπιστώσει πως οι ομαδικές εικαστικές δραστηριότητες αρέσουν εξίσου στα παιδιά και νιώθουν υπερήφανα που πήραν μέρος στη δημιουργία ενός έργου που μόνα τους δε θα κατάφερναν ίσως να ολοκληρώσουν. Συμπερασματικά, οι ομαδικές εικαστικές δραστηριότητες έχουν την ίδια αξία με τις ατομικές και δε πρέπει να παραλείπονται στο νηπιαγωγείο, καθώς ενδυναμώνουν τη δυναμική της τάξης και βελτιώνουν τις διαπροσωπικές σχέσεις των νηπίων.

Πέρα όμως από τις κοινωνικές δεξιότητες τα έργα τέχνης δίνουν τη δυνατότητα στα νήπια να εξασκούν την οπτική τους αντίληψη, τη φαντασία και τη δημιουργικότητα, να δομούν νέα γνώση, να πειραματίζονται με ποικίλα υλικά τεχνικές, ώστε να παράγουν έργα μέσα από την προσωπική τους εμπειρία και βιώματα (Μαγουλιώτης, 2002). Πιο αναλυτικά, τα παιδιά όταν καλούνται να αποτυπώσουν ένα αντικείμενο στο χαρτί περνάνε από μια διαδικασία που περιλαμβάνει την εξάσκηση πολλών και διαφορετικών δεξιοτήτων. Σύμφωνα με το Μαγουλιώτη (2002) η παρατηρητικότητα που αναπτύσσει ένα παιδί έχει να κάνει με το ότι «γνωρίζει δηλαδή πολλές όψεις των αντικειμένων, στρέφει την προσοχή του στις λεπτομέρειες, μαθαίνει να μετρά και να συγκρατεί, να συγκρίνει και να υπολογίζει, να επιλέγει και να συλλέγει». Σύμφωνα με τον ίδιο, πέρα από την παρατήρηση το παιδί εξασκεί και την οπτική του αντίληψη, τη φαντασία και τη λεπτή κινητικότητα. Η οπτική αντίληψη, εξηγεί, αναπτύσσεται όταν το παιδί προσπαθεί να ανακαλύψει μόνο του τη χρήση και τα χαρακτηριστικά που διέπουν τα υλικά που υπάρχουν γύρω του. Η φαντασία εξασκείται καθώς το παιδί προσπαθεί να εξωτερικεύσει όλες τις εικόνες που βρίσκονται μέσα του. Η λεπτή κινητικότητα αφορά το χειροτεχνικό χαρακτήρα της τέχνης. Δηλαδή, το παιδί θα προσπαθήσει να χρησιμοποιήσει το ίδιο του το σώμα ώστε να εκφραστεί ή να εκτονωθεί μέσω της τέχνης, να ανακαλύψει και να έρθει σε επαφή με τα αντικείμενα που υπάρχουν στο χώρο που το περιβάλλει. Με αυτόν τον τρόπο θα μάθει να

χρησιμοποιεί τα σώμα του για να δημιουργεί, ειδικότερα τα χέρια του, και να ικανοποιεί την ανάγκη του για κίνηση.

3. ΤΑ ΕΙΔΗ ΤΩΝ ΕΙΚΑΣΤΙΚΩΝ ΔΡΑΣΕΩΝ

Στο νηπιαγωγείο και γενικότερα στο σχολικό περιβάλλον μπορούμε να συναντήσουμε πολλές και διαφορετικές καλλιτεχνικές δημιουργίες. Σ' αυτές μπορούν να ποικίλουν τόσο τα θέματα, όσο και οι τεχνικές και τα υλικά που χρησιμοποιούνται για την ολοκλήρωσή τους. Μπορούμε παρ' όλα αυτά να εντοπίσουμε τρία είδη στα οποία βασίζονται οι εικαστικές τέχνες στο σχολείο και ιδιαίτερα στο νηπιαγωγείο, και τα αναλύουμε παρακάτω.

3.1.Ελεύθερη δράση

Κατά τη διάρκεια αυτής της δράσης, το άτομο έχει τη δυνατότητα να ενεργήσει ελεύθερα και να ορίσει το ίδιο τους κανόνες της δημιουργίας. Πιο συγκεκριμένα, το άτομο διαθέτει κάθε περιθώριο να επεξεργαστεί το έργο του με οποιοδήποτε τρόπο επιλέξει. Αυτό βέβαια δεν περιορίζεται μονάχα στο θέμα που επιλέγει, αλλά και στα υλικά, στις μεθόδους και στις προσωπικές επιλογές που θα κάνει όσον αφορά το πλάσιμο ή το σχεδιασμό της δημιουργίας του. Η ελεύθερη δράση δίνει τη δυνατότητα στο άτομο να απελευθερωθεί από όλους τους κανόνες που καθοδηγούν τη σύνθεση, να παρατηρήσει και να ανακαλύψει μόνο του τα υλικά, τις αξίες που τα διέπουν, τον τρόπο με τον οποίο χρησιμοποιούνται, το αποτέλεσμα που δίνουν σε συνδυασμό με άλλα υλικά, και να τα χρησιμοποιήσει με οποιοδήποτε τρόπο επιθυμεί. Η ελεύθερη δραστηριότητα είναι απόλυτα συνδεδεμένη με τη δημιουργική σκέψη αφού δίνει στο άτομο τη δυνατότητα να εκφράζει τις ιδέες του, να προβαίνει μόνο του σε συμπεράσματα, να οδηγεί το ίδιο την εξέλιξη του έργου, να έχει την ελευθερία να επιλέξει ανάμεσα από πολλά υλικά και τεχνικές, ακόμη και να αλλάξει κάποιο από αυτά κατά τη διάρκεια της δημιουργίας, ώστε να αποτυπώσει τη σκέψη του και να τη μετατρέψει σε από έργο τέχνης.

3.2.Καθοδηγούμενη δράση

Η καθοδηγούμενη δράση είναι πιο περιορισμένη από την ελεύθερη δράση, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι δεν επιτυγχάνει τους δικούς της σημαντικούς στόχους. Κατά τη δράση αυτή συνήθως παρουσιάζεται κάποιο νέο υλικό, ώστε τα παιδιά να το γνωρίσουν και να μπορέσουν να το χρησιμοποιήσουν με τη σωστή τεχνική που υπέδειξε ο εκπαιδευτικός. Το υλικό αυτό μπορεί να το έχουν επιλέξει ελεύθερα τα παιδιά, οπότε ο ρόλος του εκπαιδευτικού αφορά μόνο την καθοδήγηση σε σχέση με τη χρήση του. Πέρα όμως απ' αυτό το σημείο, ο εκπαιδευτικός ρόλος αφορά και το συνδυασμό του παιδαγωγικού υλικού που χρησιμοποιείται με πολλούς μαθησιακούς στόχους. Τόσο η εξερεύνηση και η καθοδήγηση για το υλικό, όσο και η ανακάλυψη του θέματος με το οποίο ασχολούνται τα παιδιά, αποτελούν επιθυμητές ενέργειες στην καθοδηγούμενη δράση. Η αναζήτηση των κανόνων που ορίζει το θέμα ώστε να ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα, ωθεί τα παιδιά στην διατύπωση ερωτήσεων, προβληματισμών και στην έρευνα πριν την εξαγωγή του αποτελέσματος. Μαζί με τον εκπαιδευτικό εξετάζουν πιθανές λύσεις για όποια δυσκολία προκύπτει με αποτέλεσμα να διευρύνουν πέρα από τους αισθητικούς-καλλιτεχνικούς, και τους γνωστικούς τους ορίζοντες. Όμως, η καθοδηγούμενη δράση δεν αφορά μόνο ένα νέο υλικό. Μπορεί να αφορά ένα παραμύθι ή μια ιστορία που άκουσαν τα παιδιά και τους ζητήθηκε να ζωγραφίσουν τους ήρωες ή κάποια σκηνή που τους έκανε εντύπωση. Μπορεί ακόμη να είναι μια συνέχεια των «γραμμών της φαντασίας» που σχεδίασε ο εκπαιδευτικός στο χαρτί. Οι «γραμμές της φαντασίας» είναι συνήθως γραμμές, ευθείες ή καμπύλες που δεν σχηματίζουν κανένα σχέδιο συγκεκριμένο, αλλά το κάθε νήπιο έχει τη δυνατότητα να αντιληφθεί ένα σχέδιο που προκύπτει ή συμπεριλαμβάνει και αυτές, και να τις συνεχίσει. Μπορεί ακόμη το θέμα της να προκύψει από κάποιο θέμα που θέλουν να εξερευνήσουν τα νήπια, που τους έκανε εντύπωση ή τα απασχόλησε και το μετέφεραν στην τάξη. Συνεπώς, η καθοδηγούμενη δράση επιτρέπει την ενεργή συμμετοχή του ατόμου σε μεγάλο βαθμό αλλά στηρίζεται και αναπτύσσει ένα υπόβαθρο, κυρίως γνωστικό.

3.3.Κατευθυνόμενη/ Προσχεδιασμένη δράση

Η κατευθυνόμενη δράση ορίζει το αποτέλεσμα στο καλλιτεχνικό έργο από την αρχή μέχρι το τέλος. Αυτό σημαίνει πως το άτομο δεν έχει τη δυνατότητα να

διαπραγματευτεί την διαδικασία της δημιουργίας, η οποία είναι σαφής, ρητή και απόλυτα συγκεκριμένη. Η κατευθυνόμενη δράση συνήθως αναφέρεται στα φωτοτυπημένα φύλλα εργασίας, στα οποία το άτομο διαθέτει μόνο το περιθώριο να «γεμίσει» με χρώμα την επιφάνειά τους μέσα στα πλαίσια. Προφανώς και το αποτέλεσμα μπορεί να προέρχεται από πολλά διαφορετικά παιδιά αλλά να είναι σχεδόν πανομοιότυπο, γεγονός που φανερώνει ότι αυτός ο τρόπος εργασίας όχι μόνο δεν προκαλεί το ενδιαφέρον και τη δημιουργική σκέψη και έκφραση των παιδιών, αλλά απορρίπτει κάθε ποικιλομορφία και διαφορετικότητα στο αποτέλεσμα, που τις περισσότερες φορές αποτελούν και το ζητούμενο των καλλιτεχνικών δράσεων.

Πρέπει να αναφέρουμε πως η κατευθυνόμενη δράση χρησιμοποιείται στο νηπιαγωγείο με την πρωτοβουλία των νηπιαγωγών. Τα παιδιά δεν ζητάνε από μόνα τους φωτοτυπία για να χρωματίσουν. Η επιλογή των νηπιαγωγών οφείλεται στην «ευκολία» που προσφέρει. Η φωτοτυπία είναι μια γρήγορη και εύκολη λύση για τον εκπαιδευτικό, αφού δεν απαιτεί κάτι παραπάνω από τον ίδιο παρά η εκτύπωσή της. Βέβαια, η ίδια αυτή «ευκολία» είναι που καθιστά τη φωτοτυπία τόσο ανιαρή και αναποτελεσματική. Τις περισσότερες φορές, όταν ο εκπαιδευτικός είναι απασχολημένος ή χρειάζεται κάποιο χρόνο μέσα στο σχολικό ωράριο, μπορεί να μοιράσει μια φωτοτυπία έτσι ώστε να απασχολήσει τα παιδιά και να ασχοληθεί ο ίδιος με την εργασία του. Κατανοούμε πιστεύω όλοι πόσο αθέμιτη είναι αυτή η πράξη καθώς δεν εξυπηρετεί κανέναν άλλο πέρα από τον εκπαιδευτικό, ο οποίος ασχολείται με κάποιο δικό του θέμα, που δεν αφορά τα παιδιά. Σκεφτόμενοι δε, ποιος είναι ο πραγματικός ρόλος του εκπαιδευτικού, διαπιστώνουμε πως η φωτοτυπία ορίζει μια στάση του εκπαιδευτικού που τον απομακρύνει από την τάξη του και τα παιδιά. Όσο τα παιδιά ασχολούνται με τη φωτοτυπία, απουσιάζει τόσο η δημιουργική ασχολία όσο και ο εκπαιδευτικός, εν τέλει.

4. ΑΝΑΛΥΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΚΑΙ ΕΙΚΑΣΤΙΚΕΣ ΤΕΧΝΕΣ

Στο ΔΕΠΠΣ (2002) υπάρχει η ενότητα «Παιδί Δημιουργία και Έκφραση» στην οποία προσδιορίζονται οι στόχοι που πρέπει να επιτυγχάνονται στο σχολείο, σε σχέση με τα εικαστικά. Υπάρχουν αρκετές δεξιότητες που μπορεί το παιδί να αναπτύξει

μέσα από τις καλλιτεχνικές δραστηριότητες και αναφορικά μερικές είναι: η εξοικείωσή του με πολλά και διαφορετικά είδη τέχνης, η παρατήρηση και η ερμηνεία του φυσικού περιβάλλοντος, ο πειραματισμός με διάφορα υλικά, η ανακάλυψη νέων τεχνικών, η ανάπτυξη της επικοινωνίας κ.λπ. Στο ΔΕΠΠΣ (2002) προτείνονται πολλοί τρόποι με τους οποίους μπορούμε να επιτύχουμε τα παραπάνω κι όχι μόνο. Πιο αναλυτικά, τα παιδιά αναλαμβάνουν το ρόλο του μικρού εξερευνητή- καλλιτέχνη και πειραματίζονται με υλικά με διαφορετικές υφές, σχήματα και χρώματα. Πλάθουν, τσαλακώνουν, σκίζουν, κόβουν, κολλάνε, συναρμολογούν υλικά και ανακαλύπτουν τόσο τις ιδιότητες αυτών, όσο και τα διαφορετικά αποτελέσματα και συνέπειες της κάθε πράξης. Με αυτόν τον τρόπο ανακαλύπτουν βιωματικά τον κόσμο που τα περιβάλλει, παρατηρούν πως συμπεριφέρονται τα υλικά σε διαφορετικές συνθήκες και μαθαίνουν να τα χρησιμοποιούν ανάλογα. Επιπλέον, εφευρίσκουν νέους, πρωτοποριακούς τρόπους χρήσης αυτών, πέρα από τους παραδοσιακούς. Μέσα από τον πειραματισμό διαπιστώνουν πως πολλά αντικείμενα μπορούν να χρησιμοποιηθούν για μια καλλιτεχνική κατασκευή, ακόμη κι αν δεν προορίζεται η παραγωγή τους για τέτοιο σκοπό (πχ. οικιακά αντικείμενα). Επιπρόσθετα, το παιδί μέσα απ' όλες αυτές τις ασχολίες αναπτύσσει και άλλες δεξιότητες. Αν εμβαθύνουμε, θα μπορούσαμε να δούμε πως το παιδί θα αναπτύξει και τις γλωσσικές αλλά και τις κοινωνικές του δεξιότητες. Αυτό θα συμβεί αφού το παιδί θα κληθεί να εξηγήσει ή να περιγράψει αυτό που κατασκευάζει, τι υλικά χρησιμοποίησε, να αιτιολογήσει τις επιλογές του. Ακόμη, μπορεί να συζητήσει και να εκφράσει τις απόψεις του πάνω στα έργα των άλλων παιδιών και να γίνει μέρος σε ένα δίκτυο αλληλεπίδρασης με τους συμμαθητές του. Μπορεί ακόμη να αντιμετωπίσει ένα πρόβλημα και να ζητήσει τη βοήθεια των συμμαθητών του. Ο διάλογος που θα αναπτυχθεί και η συλλογική εργασία των παιδιών θα βοηθήσει τόσο την ενδοεπικοινωνία τους, όσο και τη σύσφιξη των διαπροσωπικών σχέσεων μέσα στην τάξη. Παρατηρούμε λοιπόν, τον διαθεματικό χαρακτήρα των εικαστικών τεχνών στη σχολική τάξη. Οι εικαστικές τέχνες μπορούν να συμπεριλάβουν και τις άλλες ενότητες του ΔΕΠΠΣ (2002) και να τις ενισχύσουν. Δεν πρέπει να παραλείψουμε πως οι εικαστικές τέχνες είναι ένας εύκολος τρόπος να διδάξουμε γνώση στα παιδιά, λόγω του παιγνιώδη χαρακτήρα που διαθέτουν. Τα παιδιά προσλαμβάνουν πιο εύκολα τις έννοιες όταν αυτές εισάγονται με ένα πιο προσιτό και διασκεδαστικό τρόπο προς αυτά. Επεξηγηματικά, μέσα από τις εικαστικές ασχολίες ο εκπαιδευτικός μπορεί να εισάγει έννοιες που αφορούν τη γλώσσα ή ακόμη και τις μαθηματικές ή φυσικές επιστήμες. Οι δραστηριότητες που

συνδυάζουν τα καλλιτεχνικά με κάποια θεωρητική ή θετική επιστήμη, είναι πιο αλληλεπιδραστικές και αποτελεσματικές για τα παιδιά, σε σχέση με τη στεγνή παρουσίαση της νέας γνώσης, και τους επιτρέπουν να παίρνουν και τα ίδια μέρος στην αφομοίωση της γνώσης αυτής.

Στο Νέο Πιλοτικό Πρόγραμμα του Νηπιαγωγείου (2011) αναφέρονται συγκεκριμένες διδακτικές προσεγγίσεις: η δημιουργία, η παρουσίαση και η ανταπόκριση. Πιο αναλυτικά, η δημιουργία αναφέρεται στη χρήση μεθόδων με σκοπό τη δημιουργία ενός έργου που προέρχεται από κάποιο ερέθισμα που κινητοποίησε το άτομο. Η παρουσίαση είναι ένα πολύ σημαντικό σημείο και αφορά το ρόλο των παιδιών ως θεατές/ ακροατές των έργων των συμμαθητών τους. Η παρουσίαση εμπλέκει όλη την ομάδα της τάξης και δημιουργεί ένα κοινό το οποίο συμμετέχει δυναμικά στη διαδικασία αυτή. Τέλος, η ανταπόκριση αναφέρεται στην ανάγκη των παιδιών να διατυπώσουν κρίσεις πάνω στα έργα των συμμαθητών τους, όσο και τα δικά τους, να οδηγηθούν σε προτάσεις και συμπεράσματα, να συζητήσουν, να ανταλλάξουν απόψεις, να αναστοχαστούν πάνω στις δημιουργίες τους.

4.1.Η έννοια της αξιολόγησης

Ειδικότερα στο χώρο του νηπιαγωγείου, τα παιδιά δημιουργούν ατομικά ή ομαδικά έργα, οπότε γίνονται μελή μιας ομάδας και μαθαίνουν να συνεργάζονται για κοινούς στόχους. Στη σχολική τάξη τα παιδιά αξιολογούν τα έργα των ίδιων, όσο και των συμμαθητών τους. Αυτή είναι μια δυναμική πρακτική που προωθεί και την αυτοαξιολόγηση των παιδιών. Τα παιδιά μπαίνουν σε θέση να εκφράσουν την άποψή τους πάνω σε ένα άλλο έργο με βάση επιχειρήματα και προτιμήσεις και να ανατροφοδοτήσουν τη διαδικασία της αξιολόγησης. Τα παιδιά ακούν απόψεις για τα έργα τους από τους άλλους και εκτιμούν και τα ίδια τα έργα και τις επιλογές τους. Μπορούν να εξηγούν τι σχεδίασαν, τις προθέσεις τους και τους λόγους για τους οποίους επέλεξαν το θέμα τους, ώστε να προωθείται η συζήτηση μέσα στην τάξη. Ακόμη, τα παιδιά θα μπορούσαν να παρουσιάσουν τη δική τους εκδοχή πάνω σε ένα άλλο έργο και μ' αυτόν τον τρόπο να αναπτύξουν τη φαντασία τους. Γενικότερα, η παρουσίαση και η αξιολόγηση των έργων στην τάξη είναι μια πολύ σημαντική διαδικασία που βοηθάει το διάλογο και τη συζήτηση. Αυτά με τη σειρά τους, βοηθούν τα παιδιά να σχηματίσουν συμπεράσματα για τα ίδια και τους εαυτούς τους,

να μπουν στη θέση των συμμαθητών τους, να αναπτύξουν τη φαντασία αλλά και τη λογική τους, να συμμετέχουν στη παρουσίαση των έργων και των κατορθωμάτων τους. Όλη αυτή η ανταλλαγή απόψεων βοηθάει τα παιδιά να πάρουν ιδέες, να αναδιαμορφώσουν τις υπάρχουσες, να δεχτούν ερεθίσματα σχετικά με την πορεία και τις δημιουργίες τους και να προσπαθήσουν να βελτιωθούν. Η πρακτική της αξιολόγησης, έχει ως στόχο να δοθεί στα παιδιά ενθάρρυνση και προοπτικές βελτίωσης και εξέλιξης.

4.2.Η σύνδεση των τεχνών με άλλες μαθησιακές περιοχές

Στο Νέο Πιλοτικό Πρόγραμμα του Νηπιαγωγείου (2011) οι εικαστικές τέχνες μπορούν εύκολα να συνδεθούν και με τις υπόλοιπες μαθησιακές περιοχές. Αναφέρουμε μερικούς τρόπους παρακάτω, όπως περιγράφονται στο πιλοτικό αυτό πρόγραμμα, με τους οποίους μπορεί να γίνει αυτή η σύνδεση.

Η γλώσσα καλλιεργείται μέσω της χρήσης γραφής (πχ. το όνομα στη ζωγραφιά), είτε με λεζάντες και τίτλους, αλλά και μέσω του προφορικού λόγου. Όταν το παιδί κληθεί να αφηγηθεί τη δημιουργία του, τότε αναπτύσσει γλωσσικές δεξιότητες, όπως τη χρήση λεξιλογίου, την ικανότητα περιγραφής και χρήσης επιχειρημάτων. Επιπλέον, όταν εργάζεται σε ομάδα χρησιμοποιεί το γλωσσικό κώδικα για να επικοινωνήσει, να λύσει τα προβλήματα ή τα εμπόδια που προκύπτουν και να συνεννοηθεί με τους συνομηλίκους του.

Για την ανάπτυξη των μαθηματικών δεξιοτήτων αναφέρονται συγκεκριμένες τεχνικές που την προωθούν, όπως η μέτρηση, η διαδοχή, η χρονική διάρκεια, το μοτίβο και οι έννοιες χώρου και διάταξης στο χώρο. Όλα αυτά μπορεί να αφορούν τα υλικά ή τα σχέδια των παιδιών καθώς και τη διαδικασία δημιουργίας αυτή καθ' αυτή.

Οι φυσικές επιστήμες συνδέονται πολύ εύκολα με τις εικαστικές τέχνες, αφού κατά τη διαδικασία δημιουργίας τα παιδιά έρχονται σε επαφή με διαφορετικά υλικά, μορφές, σχήματα, πρώτες ύλες. Η χρήση εικαστικών τεχνών διευκολύνει την εισαγωγή εννοιών φυσικών επιστημών αφού τα παιδιά έρχονται σε επαφή με τις έννοιες του όγκου, του σχήματος, των μιγμάτων κ.λπ.

Οι κοινωνικές επιστήμες μπορούν να αναδειχθούν μέσα από τις τέχνες καθώς υπάρχουν πολλά και διαφορετικά είδη και ιστορίες που μπορούν να αναδείξουν διάφορους πολιτισμούς, χαρακτηριστικά των οποίων χρησιμοποιούμε μέχρι σήμερα στον τρόπο που δημιουργούμε.

Οι ΤΠΕ είναι ένας άλλος τρόπος με τον οποίο τα παιδιά μπορούν να δημιουργήσουν εικονικά ή ψηφιακά σχέδια, αλλά και να αναζητήσουν πληροφορίες γύρω από τις τέχνες και τις εκφραστικές δυνατότητες που προσφέρει η κάθε μία.

5. Ο ΡΟΛΟΣ ΤΟΥ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ ΚΑΙ ΤΟΥ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥ

Τα παιδιά θα πρέπει να ενθαρρύνονται από τους ενήλικους (εκπαιδευτικούς και γονείς) και να βρίσκονται στο κατάλληλο περιβάλλον ώστε να πειραματίζονται και να δημιουργούν, εξασκώντας τις ικανότητες και τις δεξιότητές τους, μαθαίνοντας και προσεγγίζοντας τη γνώση με βιωματικό τρόπο. Οι ενήλικες θα πρέπει επίσης να δημιουργούν ένα περιβάλλον γεμάτο ερεθίσματα, ώστε να προωθείται η ανάπτυξη και η προσωπική εξέλιξη των παιδιών. Εξίσου σημαντικό είναι να ασχολούνται με τις δημιουργίες των παιδιών και να σχολιάζουν θετικά ή να επιβραβεύουν κάθε προσπάθειά τους. Με αυτόν τον τρόπο τα παιδιά θα αναπτύξουν την αυτοεκτίμησή τους και την αυτοπεποίθησή τους, πολύ σημαντικούς τομείς της προσωπικότητάς τους. Είναι πολύ σημαντικό για τα παιδιά να νιώθουν ότι τα αποδέχονται και ότι τα εκτιμούν. Και στην προσχολική ηλικία προσπαθούν να κερδίσουν την αναγνώριση των ενηλίκων μέσα από τα δημιουργήματά τους.

Τα παιδιά μέσα από κάθε είδος τέχνης δεν εκφράζουν μόνο τα συναισθήματα και τις σκέψεις τους. Πολλές φορές οι ζωγραφιές τους είναι ένας τρόπος να δείξουν στους ενήλικες όλα αυτά που έχουν κατορθώσει και έχουν κατακτήσει μόνα τους. Για τα ίδια η ζωγραφική είναι ένα μέσο για να εξωτερικεύσουν τις γνώσεις και τις εμπειρίες τους, αλλά και να αποδείξουν τον εαυτό τους στους ενήλικες. Έχουμε παρατηρήσει πως τα παιδιά στο νηπιαγωγείο που είναι πιο διστακτικά με το να πάρουν πρωτοβουλίες και να ζωγραφίσουν, παρουσιάζουν έλλειψη αυτοεκτίμησης. Αυτό μπορεί να προέρχεται από τη λαθεμένη στάση του εκπαιδευτικού, ο οποίος μπορεί να μην δείχνει στο παιδί πως εκτιμάει τις προσπάθειές του. Πολλοί νηπιαγωγοί προσπαθούν να επέμβουν στα έργα των παιδιών ώστε να είναι πιο

καλαίσθητα. Η στάση όμως αυτή των εκπαιδευτικών μειώνει το αίσθημα της αυτοεκτίμησης των νηπίων που θεωρούν πως αυτό που κατέφεραν δεν είναι αρκετό ή δεν είναι όμορφο. Τα παιδιά εκείνα λοιπόν, με χαμηλό αίσθημα αυτοεκτίμησης, παρουσίασαν μεγάλη αλλαγή όταν άλλαξε η στάση των εκπαιδευτικών, δηλαδή όταν έγιναν πιο δεκτικοί απέναντι σε κάθε αποτέλεσμα των εικαστικών δραστηριοτήτων των παιδιών χωρίς να σχολιάζουν αρνητικά ή παρεμβατικά, αλλά επαινώντας τα σε κάθε τους βήμα. Πιο συγκεκριμένα, τα παιδιά αυτά ξεκίνησαν σταδιακά να αναλαμβάνουν όλο και περισσότερες πρωτοβουλίες και να επιθυμούν να σχεδιάσουν μόνα τους. Αυτό αποδεικνύει πόσο σημαντικό είναι ένα θερμό και ενθαρρυντικό περιβάλλον για τα παιδιά σ' αυτήν την ηλικία. Όλοι αυτοί οι παράγοντες που αναφέραμε επηρεάζουν και την αυτοεικόνα του παιδιού, δηλαδή το πώς βλέπει και εκτιμά το ίδιο τον εαυτό του. Ένα παιδί που δέχεται θετική και γόνιμη κριτική πάνω στα έργα του είναι πολύ πιθανότερο να αναπτύξει θετική εικόνα για το εαυτό του σε σχέση με ένα παιδί που οι ενήλικες αδιαφορούν ή σχολιάζουν αρνητικά κάθε του προσπάθεια για έκφραση. Είναι πολύ σημαντικό να προωθείται η θετική πλευρά κάθε απόπειρας των παιδιών, ώστε να τονώνεται η αυτοεικόνα τους και τα συναισθήματά αξίας του εαυτού τους.

Ειδικότερα στο νηπιαγωγείο, οι εκπαιδευτικοί θα πρέπει να προωθούν τη δημιουργικότητα των νηπίων με κάθε δυνατό τρόπο. Θα πρέπει να κεντρίζουν τη φαντασία των νηπίων και να τα προκαλούν να δημιουργήσουν με πολλά και διαφορετικά υλικά. Οι δραστηριότητες που οργανώνουν θα πρέπει να προωθούν την ελεύθερη έκφραση και την ολόπλευρη ανάπτυξη των νηπίων, μέσα από νέες τεχνικές και ποικίλα υλικά. Γι' αυτό το λόγο ο χώρος του νηπιαγωγείου θα πρέπει να είναι διαμορφωμένος με τέτοιο τρόπο ώστε να παρέχει στα παιδιά όλα όσα χρειάζονται. Θα πρέπει να υπάρχει εύκολη πρόσβαση στα υλικά, πληθώρα αυτών και τα τραπεζάκια να είναι διαμορφωμένα έτσι στο χώρο ώστε να διευκολύνουν την εργασία σε αυτά, τόσο σε ατομικό όσο και σε ομαδικό επίπεδο. Αυτό που θα πρέπει να ζητά ο εκπαιδευτικός από τα νήπια και να τα προτρέπει να δημιουργήσουν, είναι πρωτότυπα σχέδια διότι μέσα από αυτά μπορεί να καταλάβει καλύτερα τον ψυχικό κόσμο των παιδιών και τα βαθύτερα συναισθήματά τους (Οδηγός Νηπιαγωγού, 2008).

Σκοπός ενός εκπαιδευτικού δε θα πρέπει να είναι η αισθητική απόδοση του έργου από τα παιδιά, αλλά η προσπάθειά τους και κατά πόσο χρησιμοποίησαν τις ικανότητές τους για το συγκεκριμένο αποτέλεσμα. Πολλές φορές οι εκπαιδευτικοί

νιώθουν πίεση για την απόδοση των παιδιών. Αυτό συμβαίνει διότι θεωρούν πως έχουν ευθύνη απέναντι στους γονείς για την εμφανή εξέλιξη των παιδιών τους. Αυτός είναι ένας λόγος που οι εκπαιδευτικοί αγνοούν τις αξίες της ενεργητικής συμμετοχής των νηπίων αλλά επικεντρώνονται στο εικαστικό αποτέλεσμα. Γι' αυτό το λόγο συναντάμε συχνά στα νηπιαγωγεία έργα σχεδόν όμοια ή κατασκευές που δεν διαφέρουν σημαντικά η μια από την άλλη. Οι εκπαιδευτικοί προσπαθούν να οδηγήσουν τα παιδιά σε ένα αποτέλεσμα που να είναι ευχάριστο στο μάτι. Με αυτό τον τρόπο όμως παρεμβαίνουν στις δημιουργίες των παιδιών και μειώνουν την ελεύθερη έκφρασή τους. Αυτό που επιτυγχάνεται με αυτόν τον τρόπο είναι να μην αισθητικά ωραίο, αλλά δεν χαρακτηρίζεται από τη ελεύθερη δράση των παιδιών και την προσωπική τους έκφραση. Το ζητούμενο στο νηπιαγωγείο είναι να μπορέσει το παιδί να πειραματιστεί και να εκφραστεί με όποιο τρόπο θεωρεί κατάλληλο, χωρίς να απαιτείται από αυτό να δημιουργήσει ένα εξαιρετικό έργο τέχνης. Δε θα πρέπει να ζητείται από τα παιδιά να γίνουν μικροί καλλιτέχνες, αλλά να εργάζονται με βάση τις δικές τους ικανότητες και ανάλογα με το δικό τους ρυθμό και επίπεδο. Άλλωστε, το κάθε παιδί αντιλαμβάνεται τον κόσμο με το δικό του μοναδικό τρόπο, οπότε το να ζητάει ο εκπαιδευτικός ένα αποτέλεσμα ίδιο για όλους φαίνεται να μην ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα. Η απόδοση των παιδιών δε θα πρέπει να αξιολογείται με κριτήριο την ομορφιά, αλλά όλα εκείνα τα στοιχεία που υποδεικνύουν πως δούλεψαν και κατάφεραν να αποδώσουν τον δικό τους κόσμο με βάση τις δυνατότητές τους. Η ομοιομορφία σε μια σχολική τάξη θα πρέπει να μας κάνει να υποψιαστούμε πως η δημιουργικότητα και η φαντασία των παιδιών παραγκωνίζονται. Τα κριτήρια που θέτει ένας εκπαιδευτικός πρέπει να μην είναι παράλογα, αλλά να ανταποκρίνονται στην πραγματικότητα του κάθε παιδιού ξεχωριστά, χωρίς να πιέζονται από τις προσδοκίες των γονέων για τα παιδιά τους. Η πρόοδος των παιδιών δε μπορεί να διαπιστωθεί μέσα από έργα στα οποία η συμμετοχή τους είναι περιορισμένη, ή έχει παρέμβει ο εκπαιδευτικός, αλλά από την αβίαστη δημιουργία και έκφρασή τους. Η έμφαση πρέπει να δίνεται στις μαθησιακές εμπειρίες του παιδιού κι όχι στο αισθητικό αποτέλεσμα.

Στο Νέο Πυλοτικό Πρόγραμμα του Νηπιαγωγείου (2011) γίνεται αναφορά για το ρόλο που έχει ο εκπαιδευτικός ως προς τα παιδιά και τις εικαστικές δημιουργίες τους. Αναφέρουμε ενδεικτικά ορισμένους στόχους που θέτονται στο πυλοτικό πρόγραμμα. [Οι εκπαιδευτικοί οφείλουν να] *παροτρύνουν τα παιδιά να πειραματιστούν με ποικίλα*

υλικά, απλές τεχνικές και μέσα και να αυτοσχεδιάσουν, παρέχουν ποικίλα υλικά ώστε τα παιδιά να έχουν πολλαπλές επιλογές για να εκφράσουν τις ιδέες τους, ενθαρρύνουν τα παιδιά να συζητούν για το τι συμβαίνει βοηθώντας τα να σκεφτούν τις αιτίες και τα αποτελέσματα, επιδεικνύουν ποικίλες τεχνικές και κανόνες χρήσης υλικών και μέσων, παρακινούν τα παιδιά να παρατηρούν τα μορφικά στοιχεία των εικαστικών τεχνών στο περιβάλλον, παρουσιάζουν στα παιδιά έργα τέχνης και τα ενθαρρύνουν να παρατηρήσουν τα μορφικά στοιχεία που εμφανίζονται σε αυτά, παροτρύνουν τα παιδιά να παίζουν με τα μορφικά στοιχεία, χρησιμοποιούν το λεξιλόγιο της τέχνης ενώ μιλούν με τα παιδιά, εισάγουν τα παιδιά στη διαδικασία της δημιουργίας ενθαρρύνοντας κάθε προσπάθεια ανεξάρτητα από το αποτέλεσμα της, ενθαρρύνουν τα παιδιά να παρατηρούν και να εμπλουτίσουν τα έργα τους διατυπώνοντας ερωτήσεις, βοηθούν τα παιδιά να σκεφτούν εναλλακτικούς τρόπους επίλυσης προβλημάτων, διευκολύνουν την πρόσβαση των παιδιών σε ψηφιακά μέσα και τα βοηθούν στη χρήση τους, ενθαρρύνουν τα παιδιά να παρουσιάσουν τα έργα τους στα υπόλοιπα παιδιά της τάξης, διακοσμούν με έργα τέχνης από διάφορους πολιτισμούς χώρους του σχολείου, εκφράσουν συναισθήματα και διατυπώνουν κρίσεις και εκτιμήσεις ως ανταπόκριση σε έργα τέχνης, ώστε να λειτουργήσουν ως πρότυπο στα παιδιά, ενθαρρύνουν τα παιδιά να συζητούν και να εκτιμούν την αισθητική της φύσης και του περιβάλλοντος τους τραβώντας την προσοχή τους σε αυτά που μπορεί να βλέπουν αλλά δεν παρατηρούν.

6. ΑΠΟΨΕΙΣ ΠΑΝΩ ΣΤΗ ΣΠΟΥΔΑΙΟΤΗΤΑ ΤΗΣ ΤΕΧΝΗΣ ΓΙΑ ΤΑ ΠΑΙΔΙΑ

Πολλοί παιδαγωγοί και ερευνητές έχουν ασχοληθεί με την αξία της τέχνης και του τρόπου με τον οποίο τα παιδιά δημιουργούν και εκφράζονται. Έχουν διατυπωθεί ποικίλες θεωρίες σχετικά με το τι προσφέρει η τέχνη στον άνθρωπο και ειδικότερα στα παιδιά, και τι κατακτά κανείς μέσα από την ενασχόλησή του με τις τέχνες. Οι θεωρίες αυτές αναφέρονται σε πολλές πτυχές της του ανθρώπου και της προσωπικότητάς του, αλλά και στις ανάγκες που ικανοποιεί μέσα από την τέχνη. Παρακάτω, κάνουμε μια μικρή αναφορά σε μερικές από αυτές τις θεωρίες.

Ο **Vygotsky** αναφέρει χαρακτηριστικά πως ο ρόλος της τέχνης δεν είναι μόνο η αισθητική εμπειρία που προσφέρει, αλλά και οι ευκαιρίες που δίνει στο άτομο για κοινωνικοποίηση και για αλλαγή της συμπεριφοράς του. Αυτές αποτελούν τις

δευτερογενείς λειτουργίες της τέχνης και μπορεί να είναι θεραπευτικές, τονωτικές, γνωστικές, κοινωνικο-ηθικές, συναισθηματικές και ψυχοπαιδαγωγικές αξίες (Πουρκός, 2009). Ο Vygotsky συγκεκριμένα αναφέρει πως η τέχνη έχει τρεις λειτουργίες όσον αφορά τον αισθητικό της χαρακτήρα. Αρχικά, τονίζει την καλλιέργεια της φαντασίας και της δημιουργικότητας που προωθεί. Στη συνέχεια, αναφέρει πως η τέχνη συμβάλει στην ανάπτυξη τεχνικών δεξιοτήτων πάνω στις διάφορες μορφές της τέχνης και τέλος αναφέρει την ανάπτυξη του αισθητικού συλλογισμού, δηλαδή την ικανότητα του τόμου να αντιλαμβάνεται και να βιώνει ένα έργο τέχνης (Πουρκός, 2009). Αυτό που τονίζει ο Vygotsky είναι πως πρέπει να οργανωθεί ένα ενιαίο παιδαγωγικό σύστημα που να υποστηρίζει όλα τα παιδιά σε όποιο επίπεδο κι αν βρίσκονται. Ακόμη κάνει αναφορά στη στάση των εκπαιδευτικών και γενικά των ενηλίκων απέναντι στις καλλιτεχνικές δημιουργίες των παιδιών. Αυτό που λαθεμένα πολλοί ενήλικες απαιτούν από τα παιδιά είναι η καλλιτεχνική έκφραση με βάση τα κριτήρια που ήδη έχουν εδραιωθεί στο χώρο. Αντιθέτως, οι ενήλικες δε θα πρέπει ούτε να αναμένουν τα παιδιά να βαδίσουν στα βήματα καταξιωμένων καλλιτεχνών ή να παράγουν τέχνη με όμοιο τρόπο. Η πρόθεση του εκπαιδευτικού δε θα πρέπει να είναι η ανάδειξη ενός νέου καλλιτέχνη, αλλά η αποδοχή των έργων του παιδιού ως μια εσωτερική ανάγκη του για έκφραση και επικοινωνία (Πουρκός, 2009). Ένα άλλο πολύ σημαντικό σημείο στο οποίο ο Vygotsky αναφέρεται είναι η επέμβαση του ενήλικα στο σχέδιο του παιδιού. Μια τέτοια πράξη όχι μόνο δηλώνει πως ο ενήλικας δεν δέχεται την ιδιαιτερότητά του, αλλά μπορεί να επιφέρει και ψυχική σύγκρουση στο παιδί. Το να παρεμβαίνει κανείς για να διορθώσει τη δομή στο έργο ενός παιδιού, ακυρώνει την ελευθερία του να εκφράζεται με βάση την προσωπικότητά του (Πουρκός, 2009). Δεν πρέπει να παραλείψουμε μια αναφορά στην άποψη του πάνω στο φυσικό ταλέντο που μπορεί να παρουσιάζει ένα παιδί. Αυτό που τονίζει ο Vygotsky είναι πως το ταλέντο δε θα πρέπει να αποτελεί στόχο, αλλά μια πιθανή κατάσταση στην οποία κάποιο παιδί μπορεί να εμφανίζει κάποιες δεξιότητες πιο ανεπτυγμένες από τα άλλα παιδιά. Οι εκπαιδευτικοί δε θα πρέπει να επικεντρώνονται σ' αυτές τις περιπτώσεις θέτοντας το επίπεδο στην τάξη υψηλότερα ώστε να ευνοείται η ανάπτυξη των ήδη χαρισματικών μαθητών, αλλά και όλων των υπόλοιπων μαθητών (Πουρκός, 2009). Η διάκριση μέσα στην τάξη είναι ένας ανασταλτικός παράγοντας στην εξέλιξη των παιδιών. Και αυτό είναι πολύ λογικό όταν ένας εκπαιδευτικός δείχνει μεγαλύτερη προσοχή και ενδιαφέρον σε ορισμένα μόνο παιδιά, αδιαφορώντας ή υποβαθμίζοντας το έργο των άλλων. Αυτό που

συμβαίνει με τις έμφυτες ικανότητες των παιδιών στην τέχνη μπορεί να αφορά τον εκπαιδευτικό ως προς το αποτέλεσμα της δουλειάς των νηπίων, αλλά δε μπορεί με κανένα τρόπο να αποτελεί κριτήριο των απαιτήσεων του εκπαιδευτικού για κάθε παιδί μέσα στην τάξη. Το ιδανικότερο κλίμα μέσα σε μια τάξη απαλλαγμένη από κάθε είδους διάκριση, είναι αυτό που επιτρέπει στο παιδί να εκφράσει τον εσωτερικό του κόσμο χωρίς κανένα φόβο, τόσο απέναντι στις ιδέες του, όσο και απέναντι στην κρίση του κοινού που μπορεί να αντιμετωπίσει. Μόνο έτσι το παιδί θα κατορθώσει να έρθει σε επαφή με κάθε πτυχή της προσωπικότητάς του να την κατανοήσει και να την αναπτύξει. Τονίζεται ιδιαίτερα από τον Vygotsky πως η τέχνη για τα παιδιά πρέπει να προσδιορίζεται εντελώς διαφορετικά σε σχέση με τους ενήλικες. Το παιδί προσεγγίζει την τέχνη σαν παιχνίδι και όχι σαν τέχνη, όπως εμείς την έχουμε στο νου μας. Κατορθώνει να κατανοήσει τα γεγονότα της πραγματικότητας μέσα από τα ίδια του τα έργα, ακόμη κι αν αυτά αποκλίνουν πολύ από αυτή (Πουρκός, 2009). Δεν πρέπει να παραλείπεται και ο κοινωνικός ρόλος της τέχνης. Η τέχνη συνήθως νοείται ως μοναχική δραστηριότητα, κάτι που αντιτίθεται στον ίδιο της το ρόλο. Η κοινωνική της διάσταση γίνεται αντιληπτή μέσα από ομαδικές αλληλεπιδράσεις και συλλογικές εμπειρίες, που προωθούν το αίσθημα της ένταξης και της αποδοχής σε μια ομάδα (Πουρκός, 2009). Τέλος, αυτή η διπλή φύση της τέχνης, αν μπορούμε να το θέσουμε έτσι, βοηθάει την ανάπτυξη της δημιουργικότητας του ατόμου. Πιο συγκεκριμένα, όταν ένα παιδί δημιουργήσει ένα έργο, τότε όλοι εκείνοι οι θεατές απέναντι σ' αυτό θα προσπαθήσουν να το ερμηνεύσουν. Αυτό το γεγονός για ένα παιδί έχει συνήθως και διαφορετική σημασία ανάλογα με τα δικά του βιώματα και εμπειρίες. Όλη αυτή όμως η πράξη της δημιουργίας και το να βιώσει κάποιος την τέχνη, εξελίσσει τη δημιουργική του ικανότητα, τόσο πάνω σε αυτά που δημιουργεί, όσο και σε αυτά που παρατηρεί (Πουρκός, 2009).

Ο **Gardner** έχει υποστηρίξει την έννοια της πολλαπλής νοημοσύνης. Σύμφωνα με αυτή τη θεωρία η νοημοσύνη είναι μια ποικιλία από νοητικές ικανότητες που αλληλοσυμπληρώνονται. Στη θεωρία του περί πολλαπλής νοημοσύνης ο Gardner αναφέρεται σε κατηγορίες νοημοσύνης όπως η γλωσσική, η λογικομαθηματική, η χωρική, η κιναισθητική, η μουσική κ.λπ. Συγκεκριμένα, όταν αναφέρεται στη χωρική νοημοσύνη τονίζει πως αποτελεί την ικανότητα του ατόμου να αντιλαμβάνεται με ακρίβεια την πραγματικότητα γύρω του, δηλαδή τα χρώματα, τα σχήματα και να τα αποδίδει σε δικά του εικαστικά έργα. Αυτό σημαίνει πως το άτομο πρέπει να έχει την

ικανότητα να αντιλαμβάνεται τον οπτικό και χωρικό κόσμο γύρω του και να αποδίδει με βάση αυτόν εικαστικές δημιουργίες. Ειδικότερα, αναφέρει πως άτομα που έχουν ανεπτυγμένο αυτό το είδος νοημοσύνης έχουν ανεπτυγμένη και την οπτική τους αντίληψη και τείνουν να ασχολούνται περισσότερο με τις δραστηριότητες εκείνες που διεγείρουν αυτήν την ικανότητά τους. Τέτοια παιδιά λοιπόν, μπορούμε να συναντήσουμε και στο νηπιαγωγείο τα οποία προτιμούν να εμπλέκονται ιδιαίτερα σε εικαστικές δραστηριότητες, να ασχολούνται με χρώματα ή εικόνες και να δημιουργούν πρωτότυπα εικαστικά έργα («Επιστημονικές προσεγγίσεις για το θέμα του ταλέντου και της χαρισματικότητας»).

Ο **Eisner** υποστηρίζει πως οι εικαστικές τέχνες είναι ένας τρόπος να μπορέσει το άτομο να απεικονίσει και να μεταμορφώσει μια ιδέα σε κάτι απτό. Για το λόγο αυτό το άτομο περνάει μέσα από μια διαδικασία εξερεύνησης ώστε να κατανοήσει την αλληλεπίδραση των διαφορετικών δομών και χαρακτηριστικών μεταξύ τους και μέσα από την προσωπική του εμπειρία και ερμηνεία να αποδώσει την ιδέα αυτή (Μαγουλιώτης, 2012). Επιπλέον, τονίζει πως η τέχνη είναι μια προσπάθεια του ατόμου να κατανοήσει τον κόσμο γύρω του και κάθε έργο το βοηθά να τον αντιληφθεί διαφορετικά. Όταν αναφέρεται στα παιδιά, επισημαίνει πως η τέχνη βοηθάει τα παιδιά να παρατηρήσουν το περιβάλλον τους και να χρησιμοποιήσουν τη φαντασία τους, ώστε τελικά να δημιουργήσουν ένα έργο που έχει ένα συναισθηματικό αντίκτυπο για τα ίδια (Eisner, 2002).

Ο **Efland** τονίζει τρεις μεγάλους κινδύνους σχετικά με τη διδασκαλία και την τέχνη. Αναφέρει πως η ελεύθερη δημιουργία συνήθως θεωρείται αποκομμένη από τη σκέψη και τη γνώση, δηλαδή πως μέσα από την τέχνη δεν μπορούν να επιτευχθούν στόχοι πέραν της έκφρασης και της καλλιτεχνικής απόδοσης. Συνεχίζει, δηλώνοντας πως συνήθως αποδίδεται ένας διασκεδαστικός και απλοϊκός χαρακτήρας στην τέχνη, παρ' ότι αποτελεί ένα πολύ σημαντικό κομμάτι του πολιτισμού και της εξέλιξής του. Τέλος, αναφέρει πως οι περισσότεροι εκπαιδευτικοί δε γνωρίζουν με ποιο τρόπο μπορούν να χρησιμοποιήσουν τις μορφές της τέχνης για να επιτύχουν γνωστικούς ή διανοητικούς σκοπούς (Efland, 2002). Αυτές οι παρατηρήσεις μας αποδεικνύουν πως η τέχνη δε θα πρέπει να θεωρείται υποδεέστερη σε σχέση με τις άλλες διδακτικές μεθόδους, αλλά να προωθείται στο σχολείο διότι μέσα από αυτήν μπορούν να επιτευχθούν στόχοι που αφορούν πολλούς άλλους τομείς της παιδαγωγικής πρακτικής.

Οι **Dalley και Case** (2006) ερευνούν το θεραπευτικό χαρακτήρα της τέχνης και τον τρόπο με τον οποίο μέσα από την τέχνη μπορούν να ανιχνευθούν δυσκολίες που αντιμετωπίζουν τα παιδιά, ώστε να αντιμετωπιστούν. Η θεραπεία μέσω της τέχνης βέβαια, δεν απευθύνεται μόνο σε παιδιά αλλά και σε ενηλίκους. Μέσα από τα έργα, οι θεραπευτές μπορούν να ανιχνεύσουν διάφορες συναισθηματικές κ.α. διαταραχές που οφείλονται σε ενδογενή ή εξωγενή αίτια. Με αυτόν τον τρόπο μπορούν να διαγνώσουν την κατάσταση του ασθενή και να προβούν στην κατάλληλη διαχείριση του προβλήματος.

II. ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ ΜΕΡΟΣ

1. ΣΚΟΠΟΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

Σκοπός αυτής της έρευνας είναι να εξετάσουμε την ανταπόκριση των παιδιών σε κάθε είδος δραστηριότητας που μπορεί να διεξαχθεί στο νηπιαγωγείο στο πλαίσιο των εικαστικών τεχνών, δηλαδή της ελεύθερης, της κατευθυνόμενης και της καθοδηγούμενης δράσης.

1.1. Στόχοι

Οι στόχοι που θέσαμε αφορούν τα χαρακτηριστικά εκείνα που προσφέρει κάθε δραστηριότητα ξεχωριστά για το παιδί στην προσχολική ηλικία. Μέσα από την εμπλοκή του στα διάφορα είδη των εικαστικών δράσεων, θέλουμε να κατανοήσουμε τι προσφέρει και τι κατακτά το παιδί μέσα από το κάθε είδος δραστηριότητας.

2. ΥΠΟΘΕΣΕΙΣ

Πριν ξεκινήσουμε να αναλύουμε όσα όλα συλλέξαμε, διατυπώσαμε κάποιες υποθέσεις που θα μας βοηθήσουν στο έργο μας με την επιβεβαίωση ή την διάψευσή τους. Στηριζόμενοι και σε όσα ήδη γνωρίζουμε για τα νήπια και τις δραστηριότητες στην τάξη, καταλήξαμε στις εξής υποθέσεις:

Για την **ελεύθερη δραστηριότητα** υποθέσαμε ότι:

Θα είναι ένα σχέδιο πολύ πλούσιο και προσεκτικά σχεδιασμένο (δηλαδή, ζωγραφισμένο και γεμισμένο με προσοχή, ανάμεσα στις γραμμές, χωρίς να ξεφεύγει το χρώμα απ' αυτές) αφού τα παιδιά προτιμούν να είναι ελεύθερα ώστε να δημιουργήσουν όποια ιστορία αυτά επιθυμούν, χωρίς κανένα περιορισμό, ούτε στο θέμα αλλά ούτε και στα υλικά. Τα παιδιά θα προτιμήσουν να δείξουν το έργο τους σε

κοντινά τους πρόσωπα εφόσον αναζητούν την αναγνώριση από τους σημαντικούς άλλους και θεωρούν πως το έργο τους αυτό είναι καθαρά δική τους δημιουργία.

Για την **κατευθυνόμενη δραστηριότητα** υποθέσαμε ότι:

Προωθεί τη λεπτή κινητικότητα καθώς δίνει τη δυνατότητα στο παιδί να εργαστεί και να ζωγραφίσει μικρές επιφάνειες χαρτιού και διακριτά πλαίσια. Παρ' όλα αυτά, θεωρούμε πως το παιδί θα παρουσιάζει μειωμένο ενδιαφέρον για την ολοκλήρωση της φωτοτυπίας, αφού ένα έτοιμο σχέδιο δεν του επιτρέπει να επέμβει και να συμμετέχει ενεργά στην εικαστική δημιουργία, αλλά μόνο να χρωματίσει ένα προκαθορισμένο μοτίβο.

Για την **καθοδηγούμενη δράση** υποθέσαμε ότι:

Πολλά νήπια μπορεί να μην ανταποκριθούν σωστά στην άσκηση διότι δεν τους είναι οικεία, αλλά θα χρησιμοποιήσουν περισσότερο τη φαντασία τους για να δουλέψουν με αυτά που τους δόθηκαν κι έτσι θα προκύψουν πολλά και διαφορετικά αποτελέσματα (σε σύγκριση με το ελεύθερο σχέδιο που τα θέματά του επαναλαμβάνονται συνήθως). Θεωρούμε ότι κι εδώ τα παιδιά θα δουλέψουν με αρκετό ενδιαφέρον γιατί σε ένα μεγάλο βαθμό συμμετέχουν τα ίδια στη δημιουργία του έργου.

3. ΕΡΩΤΗΜΑΤΑ

Αυτό που πραγματικά θέλουμε να μάθουμε είναι το «τί δίνει» η κάθε δραστηριότητα στα νήπια. Δηλαδή, τι λαμβάνει το παιδί, τι του προσφέρει η κάθε εικαστική δημιουργία και σε ποιο τομέα βοηθά. Τα ερωτήματα που επιλέξαμε να κάνουμε στα παιδιά και στοχεύουν σ' αυτά ακριβώς που αναζητούμε είναι τα εξής:

- το τι νιώθει το παιδί μετά το τέλος της εκάστοτε δραστηριότητας/ αν του άρεσε
- τι άλλο θα ήθελε να προσθέσει στο έργο του
- πως ένιωθε/ τι σκεφτόταν κατά τη διάρκεια της εκάστοτε δραστηριότητας
- να περιγράψει την πορεία του έργου του

- αν μπορούσε, τι θα ήθελε να αλλάξει από τη δραστηριότητα που ολοκλήρωσε
- τι πιστεύει πως έμαθε από τη δραστηριότητα
- σε ποιόν θα ήθελε να δείξει ή να παρουσιάσει το έργο του
- τι θα επιθυμούσε να κάνει με το έργο του στην πορεία

4. ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΕΡΕΥΝΑΣ

Στην έρευνα αυτή εργαστήκαμε ως εξής: η δουλειά μας ήταν να παίρνουμε συνεντεύξεις από τα παιδιά μετά από κάθε μία από τα τρία είδη των εικαστικών δραστηριοτήτων στο νηπιαγωγείο, χρησιμοποιώντας το παραπάνω ερωτηματολόγιο. Για το λόγο αυτό επισκεφτήκαμε το 8^ο Νηπιαγωγείο Λάρισας, ολοκληρώσαμε τις δραστηριότητες με τα παιδιά σε τρεις διαφορετικές ημέρες και έπειτα από κάθε δραστηριότητα πήραμε τις συνεντεύξεις. Οι συνεντεύξεις αφορούσαν τις δύο τάξεις που υπήρχαν στο νηπιαγωγείο και συνολικά άθροιζαν είκοσι οχτώ νήπια. Το ερωτηματολόγιό μας ήταν ειδικά σχεδιασμένο και επικεντρωνόταν στις στάσεις των νηπίων απέναντι σε κάθε δράση. Οι συνεντεύξεις καταγράφηκαν με ένα μαγνητόφωνο και οι ζωγραφιές των νηπίων φωτογραφήθηκαν και καταχωρήθηκαν σε αρχείο. Πέρα από τις συνεντεύξεις όμως, φωτογραφήθηκαν και έργα των παιδιών, εκτός των σχεδιασμένων από μας δραστηριοτήτων. Δηλαδή, φωτογραφίσαμε έργα των νηπίων από την αρχή της χρονιάς ως τώρα, που αφορούσαν την κάθε δράση-ελεύθερη, καθοδηγούμενη και κατευθυνόμενη (περίπου δέκα για κάθε μία ανά παιδί). Όταν συλλέξαμε όλα αυτά τα δεδομένα και μετά τις αναλύσεις των συνεντεύξεων σχεδιάσαμε διαγράμματα με ποσοστά που μας βοηθούν να καταλάβουμε πως αντέδρασαν τα παιδιά σε κάθε είδος δραστηριότητας. Συγκρίνοντας αυτά τα διαγράμματα, οδηγηθήκαμε στα τελικά μας συμπεράσματα.

Στο 8^ο νηπιαγωγείο Λάρισας, στο οποίο διεξήχθη η έρευνά μας, οι δραστηριότητες έλαβαν μέρος σε τέσσερις φάσεις.

- Η **πρώτη φάση** αφορούσε τη συλλογή δέκα έργων από κάθε παιδί πριν από τις προγραμματισμένες εικαστικές δράσεις, για να πληροφορηθούμε γενικά για τις εικαστικές τους δεξιότητες.
- Η **δεύτερη φάση** αφορούσε μια προγραμματισμένη ελεύθερη δράση η οποία ολοκληρώθηκε στις 18/12/2013.

- Η **τρίτη φάση** αφορούσε μια προγραμματισμένη κατευθυνόμενη δράση η οποία ολοκληρώθηκε στις 19/12/2013.
- Η **τέταρτη φάση** αφορούσε μια προγραμματισμένη καθοδηγούμενη δράση η οποία ολοκληρώθηκε στις 7/2/2014.

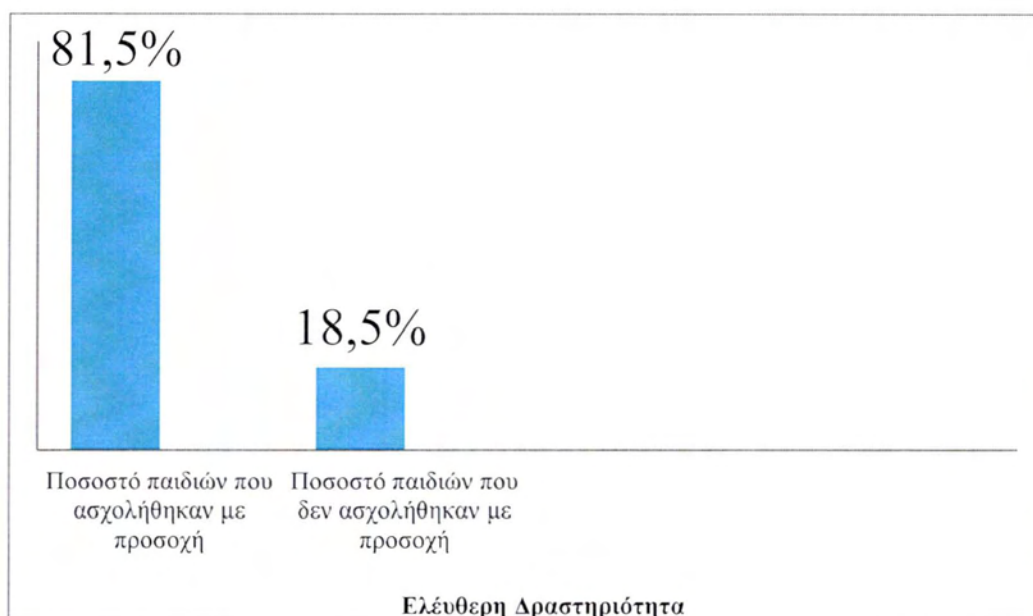
Ακολούθησε μια μέρα συμπληρωματικών συνεντεύξεων για τις περιπτώσεις εκείνες στις οποίες κάποια παιδιά απουσίαζαν τις προηγούμενες φορές. Η διαδικασία που ακολουθήσαμε για την κάθε δραστηριότητα ήταν συγκεκριμένη. Αρχικά η νηπιαγωγός εξηγούσε τι ακριβώς έπρεπε να κάνουν τα παιδιά και μόλις ολοκλήρωναν τη ζωγραφιά τους, ακολουθούσε η συνέντευξη από κάθε παιδί ξεχωριστά που γινόταν σε ένα μικρό κλειστό χώρο του νηπιαγωγείου για να μπορεί να καταγραφεί η συνομιλία.

5. ΔΙΕΡΕΥΝΗΣΗ ΤΩΝ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΩΝ

Πρώτη φάση:

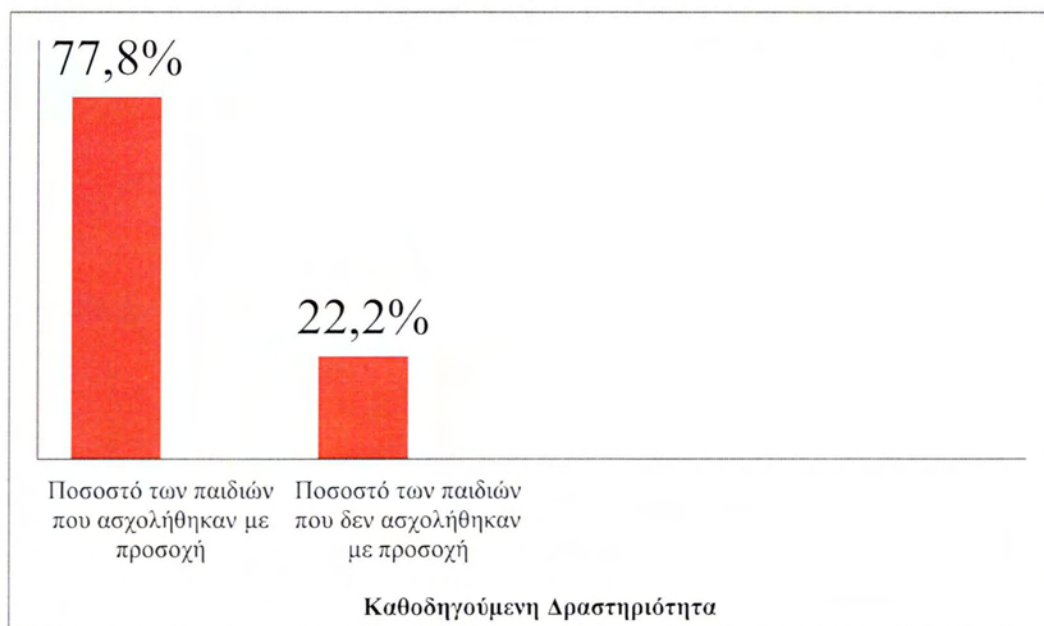
Ξεκινώντας, κάναμε μια μικρή έρευνα στα ήδη υπάρχοντα έργα των παιδιών. Συλλέξαμε δέκα εικαστικά έργα ανά είδος δραστηριότητας για κάθε παιδί. Συνολικά τριάντα εικαστικά έργα για κάθε παιδί. Καθίσαμε και τα μελετήσαμε ως προς το βαθμό προσοχής που έδειχνε κάθε παιδί για τη ζωγραφική του κάθε έργου. Αν το παιδί είχε μισοτελειωμένο, μουτζουρωμένο το έργο, του δίναμε ένα «όχι». Αν ήταν καλά χρωματισμένο, μέσα στις γραμμές, σχεδιασμένο με λεπτομέρεια και προσοχή δίναμε ένα «ναι». Απ' όλα τα δεδομένα που συλλέξαμε για όλα τα είδη των δραστηριοτήτων απ' το σύνολο των παιδιών, διαπιστώσαμε το εξής:

- Στην **ελεύθερη δραστηριότητα** το 81,5%, δηλαδή το μεγαλύτερο ποσοστό των παιδιών ζωγράφιζε με προσοχή τη ζωγραφιά του, μπορούσαν να διακριθούν εύκολα τα σχέδιά του, χρωμάτιζε μέσα στις γραμμές, καθαρά και με προσοχή. Μόνο ένα μικρό ποσοστό 18,5% δεν έδινε μεγάλη προσοχή στο σχεδιασμό του έργου και συχνά κατέληγε σε σχέδιο που δεν μπορούσε να «διαβαστεί» π.χ. ήταν μια μεγάλη ζωγραφιά γεμισμένη με γραμμές σε ακανόνιστη σειρά, σα μουτζούρα.

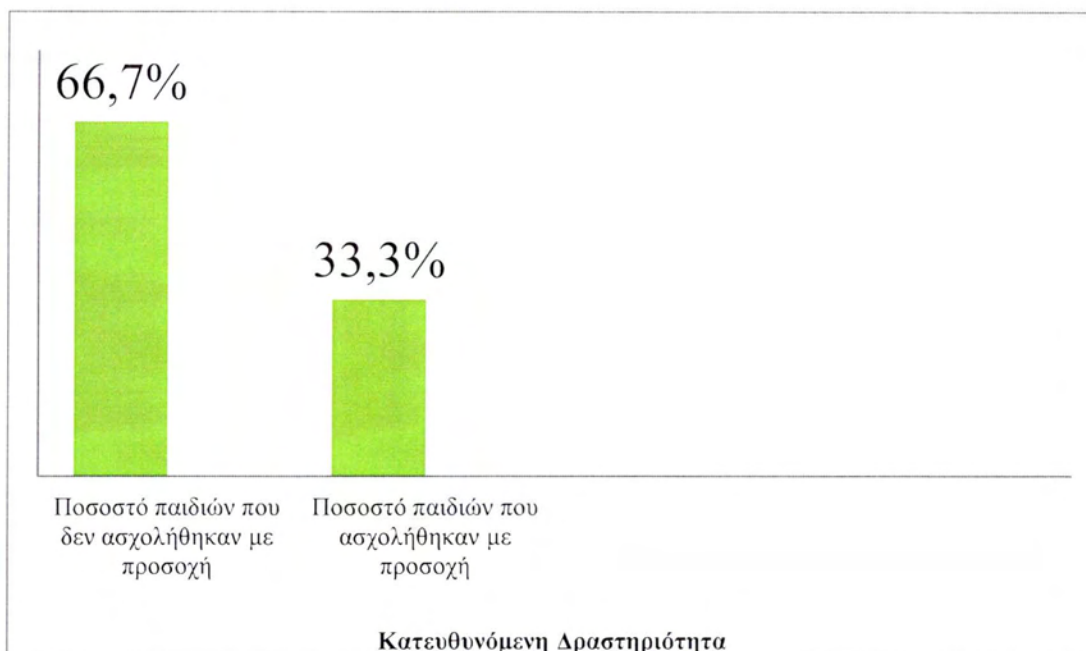
Πίνακας 1

- Στην **καθοδηγούμενη δραστηριότητα** (εδώ το δείγμα μας ήταν μικρότερο επειδή δεν είναι πολύ διαδεδομένη η μέθοδος αυτή στο συγκεκριμένο νηπιαγωγείο) το 77,8% ζωγράφιζε με λεπτομέρεια τις ζωγραφιές και με τρόπο που να αναπαριστά αυτό που άκουσαν ή είδαν π.χ. ήρωες ενός παραμυθιού που τους διάβασε η νηπιαγωγός. Το υπόλοιπο 22,2% τελείωνε βιαστικά τις ζωγραφιές και δεν πρόσεχε λεπτομέρειες ιδιαίτερες στα σχέδιά του.

Πίνακας 2

- Στην **κατευθυνόμενη δραστηριότητα** (φωτοτυπίες) το 33,3% σχεδίαζε τις φωτοτυπίες με λεπτομέρεια, μέσα στις γραμμές και το σχέδιό του ήταν συχνά ολοκληρωμένο. Αξίζει να αναφέρουμε πως σ' αυτό το ποσοστό τα περισσότερα ήταν κορίτσια. Το υπόλοιπο 66,7% είχε μισοτελειωμένες φωτοτυπίες, απλά περασμένες με ένα χρώμα αδιαφορώντας για τα πλαίσια και τις γραμμές στις οποίες έπρεπε να ζωγραφίσει.

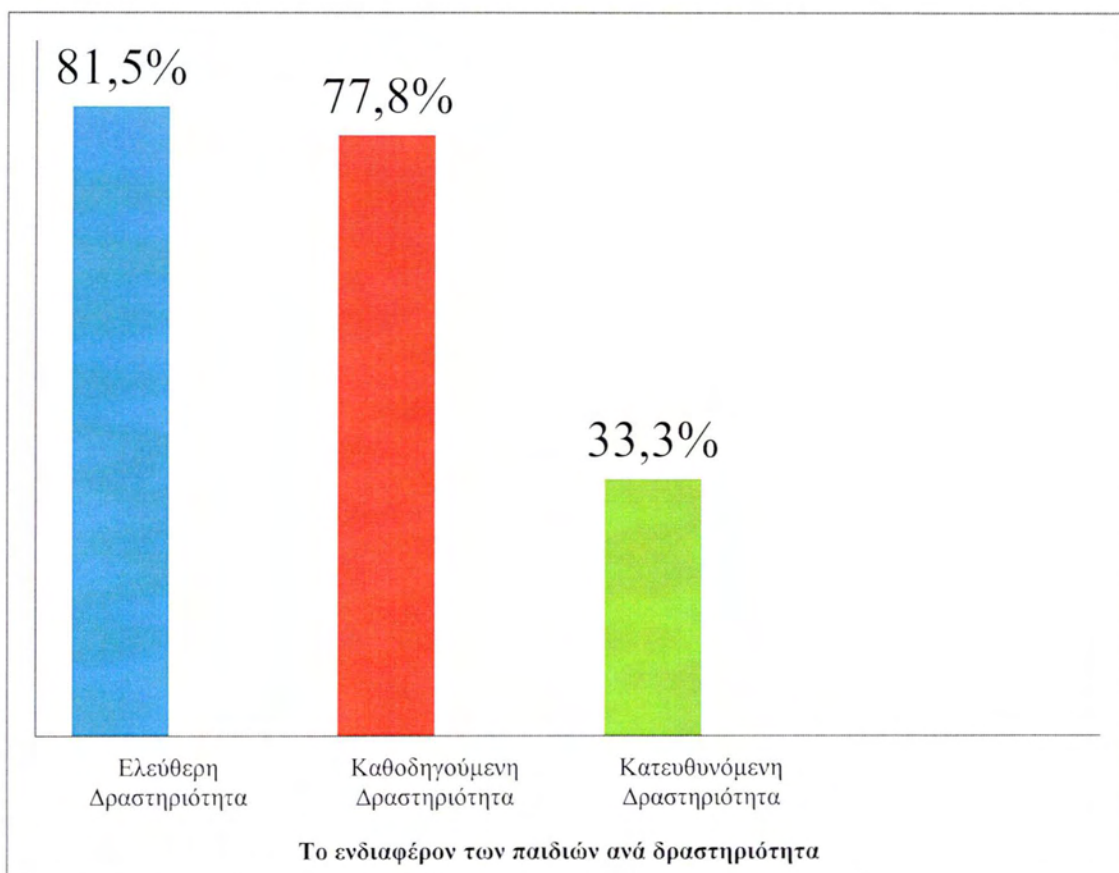

Πίνακας 3

Σχόλια:

Πρέπει να αναφέρουμε και πως τα αποτελέσματα πέρα από το ενδιαφέρον των παιδιών, φανερώουν και τι έχουν συνηθίσει να ζωγραφίζουν. Δηλαδή, το ποσοστό 33,3% στην κατευθυνόμενη δράση, φαίνεται να είναι μεγάλο. Παρ' όλα αυτά, μπορεί να μην εκφράζει απαραίτητα τη θέληση των παιδιών να ασχολούνται με φωτοτυπίες, αλλά ότι η νηπιαγωγός τους μοιράζει συχνά τέτοια έτοιμα φύλλα εργασίας και τα έχουν συνηθίσει. Ας μη ξεχνάμε τη σημασία που αποδίδουν στη νηπιαγωγό τα παιδιά. Οπότε ό,τι προέρχεται από αυτή, τα παιδιά νιώθουν ότι χρειάζεται να το κάνουν καλά, ώστε να της το δείξουν αργότερα και να πάρουν έναν έπαινο για την απόδοσή τους. Αυτό βέβαια ισχύει για κάθε είδους έργο.

Είναι εύκολο να συμπεράνει κανείς πως στις προτιμήσεις των νηπίων πρώτη έρχεται η ελεύθερη δράση, έπειτα η καθοδηγούμενη και τέλος η κατευθυνόμενη. Προφανώς και οι δράσεις αυτές μπορούν να διακριθούν με βάση την ελευθερία που αφήνουν στο παιδί. Επομένως, τα αποτελέσματά μας δείχνουν πως τα παιδιά προτιμούν αισθητά τις πιο ελεύθερες δράσεις και μειώνεται το ενδιαφέρον τους καθώς αυξάνονται οι περιορισμοί. Με πιο μαθηματικούς όρους θα μπορούσαμε εύλογα να ισχυριστούμε πως το ενδιαφέρον των νηπίων και οι περιορισμοί στη ζωγραφική, είναι ποσά αντιστρόφως ανάλογα. Όταν αυξάνεται το ένα, μειώνεται το άλλο και αντίστροφα.

Πίνακας 4

Δεύτερη, τρίτη και τέταρτη φάση:

Μετά από τη δεύτερη, τρίτη και τέταρτη φάση εικαστικών δημιουργιών παίρναμε συνέντευξη από κάθε παιδί, η οποία βασίζονταν στα προαναφερθέντα ερωτήματα. Αυτά τα ερωτήματα ήταν ίδια και για τις τρεις φάσεις ή εικαστικές δράσεις, γι' αυτό στη συνέχεια οι απαντήσεις θα εμφανίζονται συγκριτικά:

5.1. Απαντήσεις στο ερωτηματολόγιο

1) Στην ερώτηση «Τι νιώθεις τώρα που τελείωσες τη ζωγραφική; Πόσο σου άρεσε αυτή η δραστηριότητα;» τα παιδιά μας απάντησαν:

Στην ελεύθερη τα παιδιά μας έδωσαν διάφορες απαντήσεις τις οποίες ομαδοποιήσαμε και έχουμε:

- ένιωθα όμορφα
- καλά ή ωραία
- μου άρεσε πολύ, πάρα πολύ
- είμαι ευχαριστημένος/ χαρούμενος
- σκέφτομαι ότι κάνω πολύ ωραίες ζωγραφιές (28/28 παιδιά)

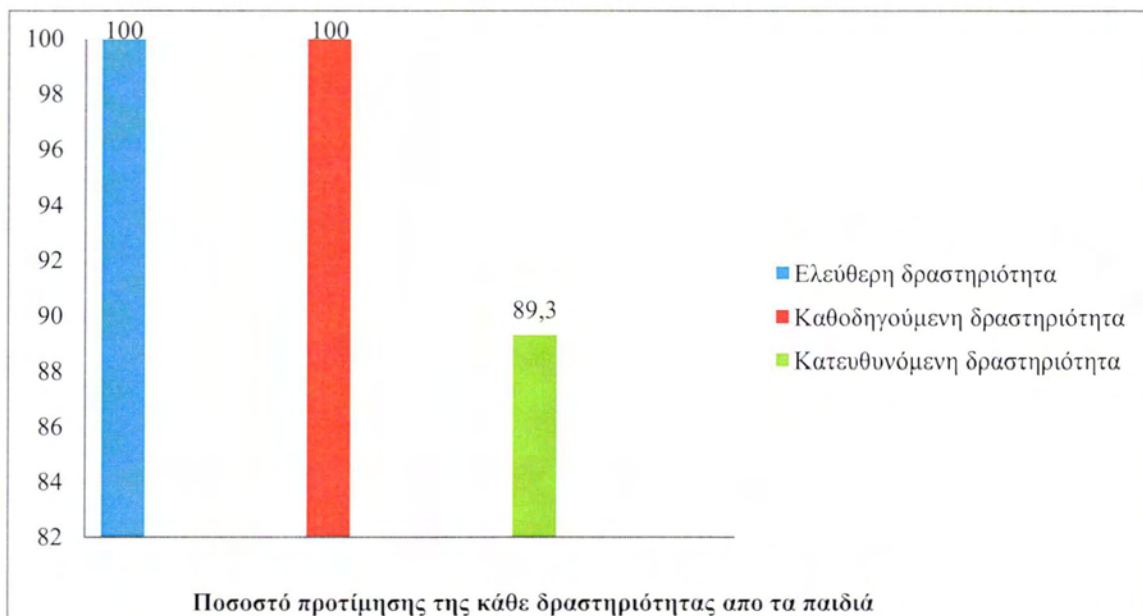
Στην καθοδηγούμενη τα παιδιά μας έδωσαν διάφορες απαντήσεις τις οποίες ομαδοποιήσαμε και έχουμε:

- μου άρεσε πολύ (28/28 παιδιά)

Στην κατευθυνόμενη τα παιδιά μας έδωσαν διάφορες απαντήσεις τις οποίες ομαδοποιήσαμε και έχουμε:

- μου άρεσε πολύ ή πάρα πολύ (25/28 παιδιά)
- μου άρεσε αλλά βαρέθηκα λίγο και βιάστηκα να την τελειώσω (3/28 παιδιά)

Προκύπτει λοιπόν το εξής διάγραμμα.

Πίνακας 5

2) Στην ερώτηση «Τι άλλο θα ήθελες να κάνεις;» οι απαντήσεις που πήραμε ήταν:

Στην ελεύθερη τα παιδιά μας έδωσαν διάφορες απαντήσεις τις οποίες ομαδοποιήσαμε και έχουμε:

- δε θα άλλαζα τίποτα (20/28 παιδιά),

είτε αφορούσαν μικρές λεπτομέρειες που ήθελαν τα παιδιά να προσθέσουν στα σχέδιά τους, όπως «θα ζωγράφιζα και...

- ένα σπιτάκι
- λουλούδια
- πεταλούδες
- αυτοκίνητα και δρόμο αλλά δε χωρούσαν στο χαρτί
- πιο πολύ χορτάρι
- ψάρια και ποτάμι
- ένα μεγάλο δέντρο
- θα ήθελα να έγραφαν οι μαρκαδόροι (8/28 παιδιά)

Στην καθοδηγούμενη τα παιδιά μας έδωσαν διάφορες απαντήσεις τις οποίες ομαδοποιήσαμε και έχουμε:

- τίποτα άλλο (17/28 παιδιά)

ή αφορούσαν λεπτομέρειες που θα ήθελαν να προσθέσουν ή να αλλάξουν στο σχέδιό τους, όπως:

θα ζωγράφιζα κι ένα...

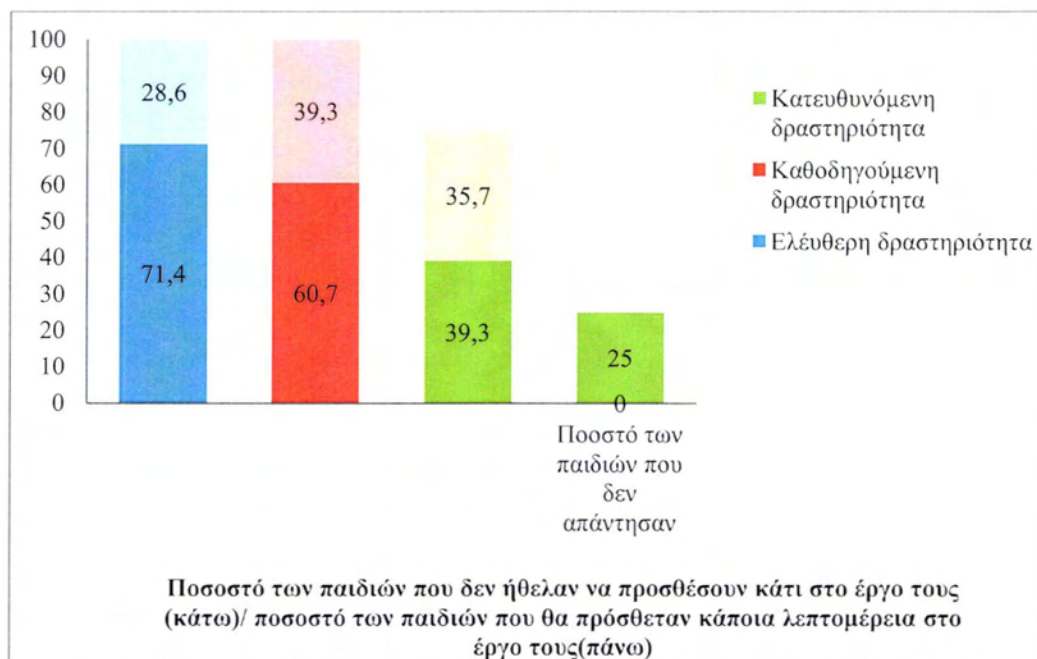
- σύννεφο
- θάλασσα
- σπιτάκια
- λουλούδια
- καρδούλες
- μπαλόνια
- αυτοκίνητα κι έναν τροχονόμο για να περνάνε τα παιδιά
- μια πριγκίπισσα
- τον Αι- Βασίλη
- ανθρωπάκι (11/28 παιδιά)

Στην κατευθυνόμενη τα παιδιά μας έδωσαν διάφορες απαντήσεις τις οποίες ομαδοποιήσαμε και έχουμε:

- τίποτα άλλο (11/28 παιδιά)
- να ζωγραφίσω μόνος μου
- ένα δικό μου έλκηθρο
- να χρωματίσω τα κενά που άφησα
- να το χρωματίσω λίγο καλύτερα
- να φτιάξω κι έναν ήλιο
- να χρωματίσω και το υπόλοιπο που άφησα
- να φτιάξω και ένα αυτοκίνητο
- να χρησιμοποιήσω διαφορετικά χρώματα
- να φτιάξω και ένα δεντράκι
- να ζωγραφίσω και ένα τάρανδο (10/28 παιδιά)

7 παιδιά δεν απάντησαν.

Προκύπτει το διάγραμμα.

Πίνακας 6

3) Στην ερώτηση «Πώς ένιωθες/ τί σκεφτόσουν κατά τη διάρκεια της δραστηριότητας;» πήραμε ποικίλες απαντήσεις όπως:

Στην ελεύθερη τα παιδιά μας έδωσαν διάφορες απαντήσεις τις οποίες ομαδοποιήσαμε και έχουμε:

- μου άρεσε πολύ
- ένιωθα όμορφα/ καλά
- ήμουν ευχαριστημένος/ χαρούμενος
- ένιωθα ότι η ζωγραφιά ήταν τέλεια
- ήθελα/ μου άρεσε που τη ζωγράφιζα (13/28 παιδιά)
- σκεφτόμουν τι να φτιάξω
- σκεφτόμουν να γράψω και το όνομά μου
- ήθελα να φτιάξω μαργαρίτες/ σπίτι/ λουλούδια/ παιδάκια/ μέλισσες/ σύννεφα
- σκεφτόμουν να ζωγράφιζα έναν καλό δεινόσαυρο

- σκεφτόμουν να φτιάξω ακόμη μια ίδια ζωγραφιά
- σκεφτόμουν πώς να ζωγραφίσω την παιδική χαρά
- σκεφτόμουν εμένα όταν ήμουν σε διακοπές στη θάλασσα (14/28 παιδιά)
- ήθελα να την τελειώσω (1/28 παιδιά)

4 παιδιά δεν απάντησαν.

Σχόλια:

Οι απαντήσεις που πήραμε μας δείχνουν πως τα παιδιά καθώς ζωγραφίζουν προσπαθούν να ανατρέξουν σε όσα ήδη γνωρίζουν, είτε για να θυμηθούν πως μοιάζει κάτι ώστε να το αποδώσουν σωστά, είτε να αναπαράγουν μια εμπειρία που έχουν ξαναζήσει. Οι ζωγραφιές τους φέρουν πολλές πληροφορίες. Μπορεί να έχουν θέμα από ένα ντοκιμαντέρ που είδαν στην τηλεόραση, κάτι που διάβασαν σε ένα βιβλίο ή κάτι που άκουσαν και τους έκανε εντύπωση. Μπορεί να είναι απλά μια αποτύπωση της καθημερινότητάς τους π.χ. το παιχνίδι στις κούνιες με τους φίλους. Συνήθως, τα παιδιά ζωγραφίζουν θέματα που έχουν μια αξία γι' αυτά.

Στην καθοδηγούμενη τα παιδιά μας έδωσαν διάφορες απαντήσεις τις οποίες ομαδοποιήσαμε και έχουμε:

- σκεφτόμουν (πως) να κάνω τα σχέδια (23/28 παιδιά)
- σκεφτόμουν ότι είναι πολύ ωραία (2/28 παιδιά)
- σκεφτόμουν αν θ' άρεσε στους άλλους ή όχι (1/28 παιδιά)
- σκεφτόμουν να ήταν το σπίτι μου έτσι όπως στη ζωγραφιά (1/28 παιδιά)
- σκεφτόμουν να τη δώσω στη δασκάλα (1/28 παιδιά)

Σχόλια:

Στην καθοδηγούμενη τα παιδιά συνήθως σκέφτονται τα σχέδια που ετοιμάζονται να ζωγραφίσουν και τις λεπτομέρειές τους, καθώς θέλουν να έχουν ένα αποτέλεσμα που να ανταποκρίνεται στο πραγματικό. Δηλαδή προσπαθούν να

θυμηθούν τα χαρακτηριστικά των σχημάτων και των αντικειμένων έτσι όπως τα γνωρίζουν και να τα αποδώσουν στο χαρτί. Η καθοδηγούμενη συνήθως αφορά σχέδια και θέματα που τα παιδιά έχουν συγκρατήσει στη μνήμη τους κι έπειτα ανακαλούν ώστε να τα αποδώσουν ρεαλιστικά.

Στην κατευθυνόμενη τα παιδιά μας έδωσαν διάφορες απαντήσεις τις οποίες ομαδοποιήσαμε και έχουμε:

- μου άρεσε
- ένιωθα χαρούμενος (5/28 παιδιά)
- σκεφτόμουν να το ζωγραφίσω όλο (το έργο)
- σκεφτόμουν να ζωγραφίσω μέσα στις γραμμές
- ήθελα να το ζωγραφίσω ωραία
- σκεφτόμουν να ζωγραφίσω και αστέρια
- σκεφτόμουν ποια χρώματα να χρησιμοποιήσω (10/28 παιδιά)

13 παιδιά δεν απάντησαν.

Σχόλια:

Εδώ βλέπουμε πως το παιδί περιορίζει αισθητά την ποικιλία των απαντήσεών του κι αυτό γιατί δεν έχει τις ίδιες επιλογές με την ελεύθερη και την καθοδηγούμενη. Η κατευθυνόμενη το μόνο περιθώριο που του αφήνει αφορά το χρωματισμό και την επιλογή των χρωμάτων, ή το χρωμάτισμα μέσα στα πλαίσια. Γι' αυτό το λόγο, οι σκέψεις και τα συναισθήματα των παιδιών γύρω από την κατευθυνόμενη αφορούν περισσότερο τη διαδικασία και την επιλογή χρωματισμού.

4) Η ερώτηση «Περίγραφέ μου τι έκανες στην αργή, στη μέση και στο τέλος της δραστηριότητας» απαιτούσε την περιγραφή της σχεδιαστικής πορείας του νηπίου. Οι απαντήσεις που πήραμε διέφεραν από νήπιο σε νήπιο, όμως αυτό που αποτελούσε κοινό σημείο σε πολλές περιπτώσεις, ήταν κάποια σχέδια μέσα στη ζωγραφιά τους που σχεδόν όλα τα νήπια είχαν συμπεριλάβει, περίπου με την ίδια

σειρά. Επεξηγηματικά, όσον αφορά την ελεύθερη δραστηριότητα, τα νήπια πολλές φορές ξεκινούν το έργο τους σχεδιάζοντας τον ουρανό, το έδαφος, τον ήλιο κι ένα σπιτάκι. Στη συνέχεια, προσθέτουν σύννεφα, λουλούδια, ανθρώπους, ζώα κ.λπ. και ποτέ σχεδόν δεν παραλείπουν το όνομά τους. Η καθοδηγούμενη, οδηγεί τα παιδιά σε μια διαφορετική σχεδιαστική πορεία. Στην καθοδηγούμενη τα παιδιά ξεκινούν τα έργα τους με βάση αυτό που τους θυμίζει η «γραμμή της φαντασίας». Από αυτή τη σκοπιά, κάθε παιδί ξεκινά διαφορετικά τη ζωγραφιά τους. Για παράδειγμα, στη δική μας έρευνα κάποιο παιδί απάντησε πως ξεκίνησε δημιουργώντας ένα σπίτι με τις κάθετες γραμμές, ενώ ένα άλλο ξεκίνησε συνεχίζοντας την καμπύλη ώστε να σχηματίσει ένα φίδι.

Θεωρήσαμε πως η συγκεκριμένη ερώτηση ήταν συνετό να παραλειφθεί όσον αφορά την κατευθυνόμενη δραστηριότητα, εφόσον τα παιδιά δεν ζωγράφισαν τα ίδια το σχέδιο αλλά πρόσθεσαν μόνο χρώμα.

Αξίζει να αναφέρουμε πως μερικές φορές τα παιδιά συμπεριελάμβαναν στην απάντησή τους σχέδια τα οποία δεν υπήρχαν στη ζωγραφιά τους. Όταν δε, τους ρωτούσαμε που βρισκόταν αυτό το σχέδιο, μας απαντούσαν πως ήθελαν να το ζωγραφίσουν αλλά δε χωρούσε κι έτσι το παρέλειψαν. Κάποια παιδιά δεν προέβησαν στη δικαιολόγηση αυτή, αλλά παρέμεναν σιωπηλά. (Για τις απαντήσεις των παιδιών αναλυτικά, βλ. Παράρτημα, ερ. 4)

5) Στην ερώτηση «Αν μπορούσες, τι θα άλλαζες από τη δραστηριότητα που μόλις τελείωσες;» οι απαντήσεις που πήραμε ήταν:

Στην ελεύθερη τα παιδιά μας έδωσαν διάφορες απαντήσεις τις οποίες ομαδοποιήσαμε και έχουμε:

- δε θα άλλαζα τίποτα (13/28 παιδιά)
- θα έβαζα λουλούδια/ σπίτια/ μια τσάντα στη μπαλαρίνα/ ακόμη ένα πουλάκι/ κήπο/ πισίνα/ ήλιο/ τους γονείς μου, τα αδέρφια μου κι εμένα
- θα ζωγράφιζα ένα σπιτάκι και την οικογένειά μου
- θα ήθελα να ζωγραφίσω με ξυλομπογιές (15/28 παιδιά)

Στην καθοδηγούμενη τα παιδιά μας έδωσαν διάφορες απαντήσεις τις οποίες ομαδοποιήσαμε και έχουμε::

- δε θα άλλαζα τίποτα (15/28 παιδιά)

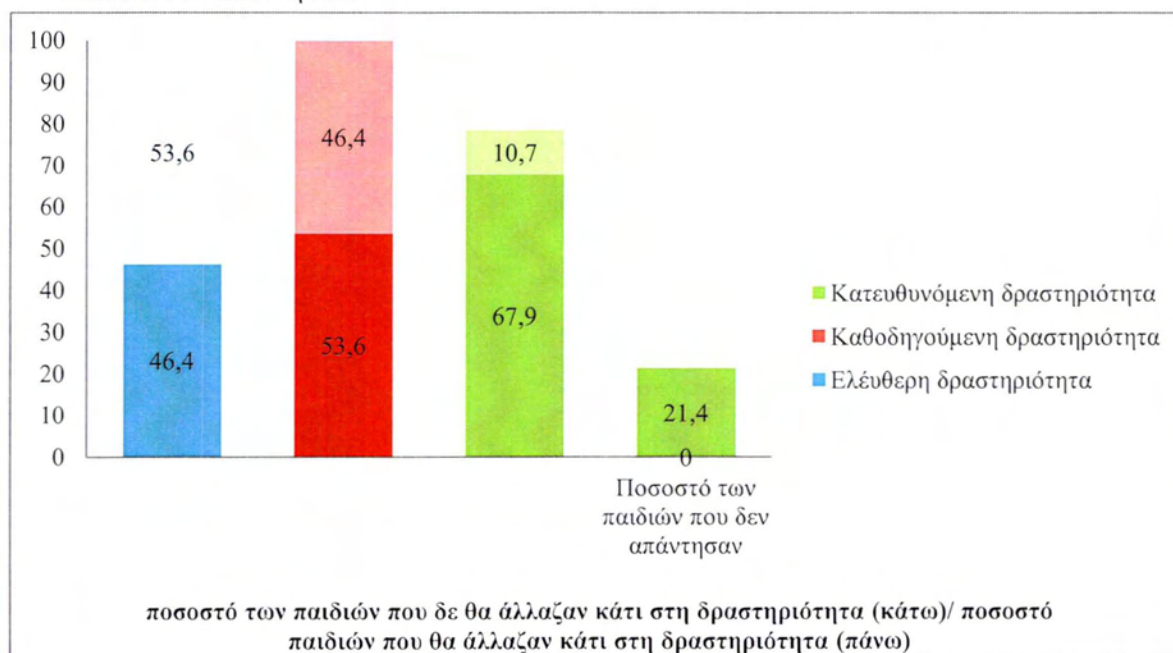
θα πρόσθετα και:

- ένα παιδάκι με τη μαμά του
- ένα σπίτι με ένα μονόζυγο
- τοίχο πάνω στο χάρτη
- σπίτια και σύννεφα
- θα το έφτιαχνα σα παιχνίδι, θα έβαζα νούμερα και γραμμούλες και θα έπαιζα στο σπίτι μου
- μια στρογγυλή τσουλήθρα
- ένα μπαλόνι
- σχήματα και λουλούδια (13/28 παιδιά)

Στην κατευθυνόμενη τα παιδιά μας έδωσαν διάφορες απαντήσεις τις οποίες ομαδοποιήσαμε και έχουμε:

- δε θα άλλαζα τίποτα (19/28 παιδιά)
- θα έβαζα κι άλλα πράγματα
- θα έβαζα κι άλλα χρώματα/ θα άλλαζα το χρώμα (3/28 παιδιά)

6 παιδιά δεν απάντησαν.

Πίνακας 7

Σχόλια:

Εδώ οι απαντήσεις έχουν μεγάλο ενδιαφέρον για τον κύριο λόγο πως τα παιδιά εστίασαν πάλι στο δικό τους σχέδιο και όχι σε κάποια μέθοδο ή αλλαγή στην δραστηριότητα καθ' αυτή. Δηλαδή, όπως και στην ερώτηση «Τι άλλο θα ήθελες να κάνεις;» τα παιδιά σκέφτηκαν μόνο αλλαγές ή προσθήκες στο σχέδιό τους, έτσι κι εδώ δε μπόρεσαν να σκεφτούν διαφορετικό τρόπο διεξαγωγής της δραστηριότητας. Αυτό μπορεί να εξηγηθεί με τον τρόπο που έχουν μάθει να δουλεύουν μέσα στην τάξη. Δηλαδή, τα παιδιά δε γνωρίζουν εναλλακτικούς τρόπους με τους οποίους μπορούν να γίνουν οι δραστηριότητες στην τάξη. Μονάχα στην ελεύθερη δραστηριότητα κάποια παιδιά δήλωσαν πως θα ήθελαν να χρησιμοποιήσουν διαφορετικό υλικό για τη ζωγραφική.

6) Στην ερώτηση «Τι νομίζεις πως έμαθες από τη δραστηριότητα αυτή;» πήραμε διάφορες απαντήσεις όπως:

Στην ελεύθερη τα παιδιά μας έδωσαν διάφορες απαντήσεις τις οποίες ομαδοποιήσαμε και έχουμε:

- Τίποτα νέο (7/28 παιδιά) 25
- Πώς να ζωγραφίζω τη θάλασσα και τα σύννεφα
- Πώς να φτιάχνω τη μπαλαρίνα και τα ρούχα της
- Πώς να φτιάχνω κεραμίδια, βρύση και σκηνές
- Έμαθα να φτιάχνω πεταλούδες
- Έμαθα να φτιάχνω καλικάντζαρους (15/28 παιδιά) 53,5

6 παιδιά δεν απάντησαν 21,4

Στην καθοδηγούμενη τα παιδιά μας έδωσαν διάφορες απαντήσεις τις οποίες ομαδοποιήσαμε και έχουμε:

- τίποτα (14/28 παιδιά)

έμαθα να φτιάχνω...

- σπίτι και μονόζυγο, τσουλήθρα και κούνια

- σκεπή
- μήλα
- πολυκατοικίες
- χιόνι
- μπότες
- τη γραμμούλα σα ποταμάκι
- δρόμο με στροφές
- λουλούδια
- έμαθα πως δεν κάνουμε μόνο φωτοτυπίες
- έμαθα να μη σκίζω το χαρτί με τους μαρκαδόρους (12/28 παιδιά)

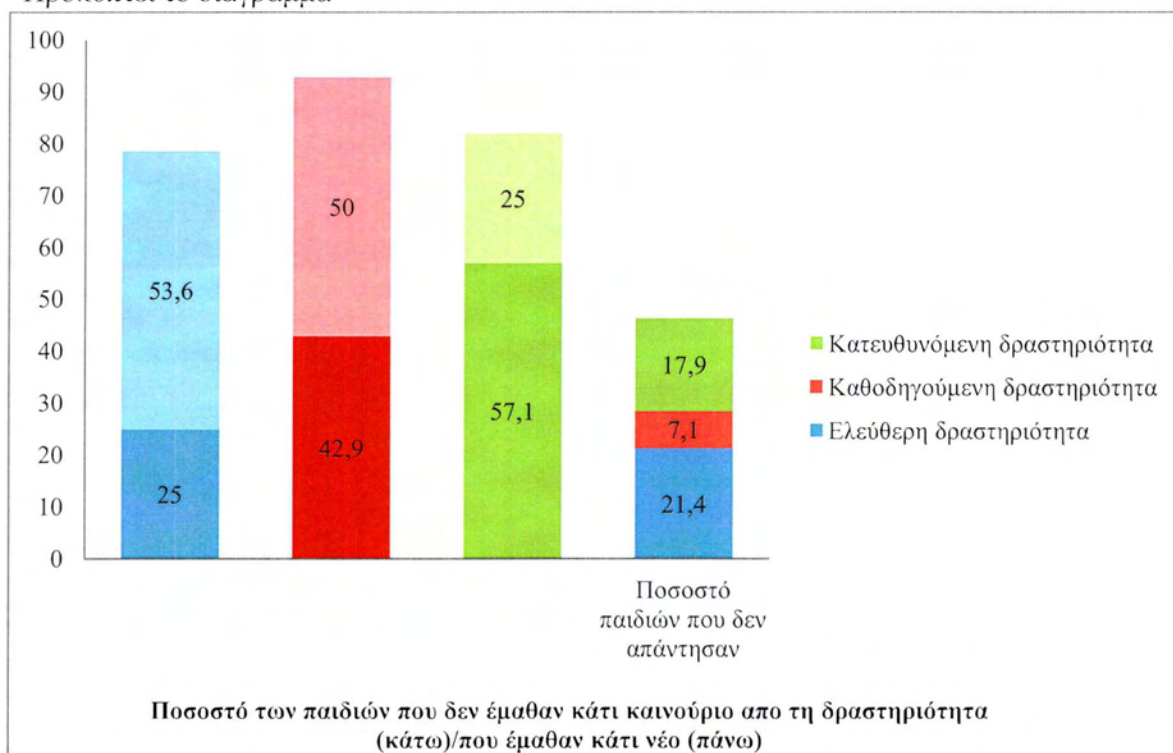
Τέλος, 2 παιδιά δεν απάντησαν.

Στην κατευθυνόμενη τα παιδιά μας έδωσαν διάφορες απαντήσεις τις οποίες ομαδοποιήσαμε και έχουμε:

- δεν έμαθα τίποτα καινούριο (16/28 παιδιά)
- έμαθα να γράφω καλά το όνομά μου
- έμαθα να χρωματίζω καλά
- έμαθα να ζωγραφίζω τον Άγιο Βασίλη
- έμαθα να ζωγραφίζω αστεράκια
- έμαθα ότι ο Άγιος Βασίλης έχει πάντα αρκετά δώρα για όλα τα παιδάκια (7/28 παιδιά)

5 παιδιά δεν απάντησαν.

Προκύπτει το διάγραμμα

Πίνακας 8

7) Στην ερώτηση «Σε ποιον θα ήθελες να δείξεις αυτό που ζωγράφισες;» τα παιδιά απάντησαν: «Θα ήθελα να το δείξω...»

Στην ελεύθερη τα παιδιά μας έδωσαν διάφορες απαντήσεις τις οποίες ομαδοποιήσαμε και έχουμε:

- στην κυρία (4/28 παιδιά)
- στους γονείς μου (10/28 παιδιά)
- στο συμμαθητή μου- στο φίλο μου (13/28 παιδιά)
- στην αεροπορία (1/28 παιδιά)

Στην καθοδηγούμενη τα παιδιά μας έδωσαν διάφορες απαντήσεις τις οποίες ομαδοποιήσαμε και έχουμε:

- στη μαμά, στον μπαμπά, στα αδέρφια μου, στη γιαγιά, στη νονά και στο νονό (12/28 παιδιά)
- σε φίλους- συμμαθητές (9/28 παιδιά)
- στην δασκάλα μου (5/28 παιδιά)

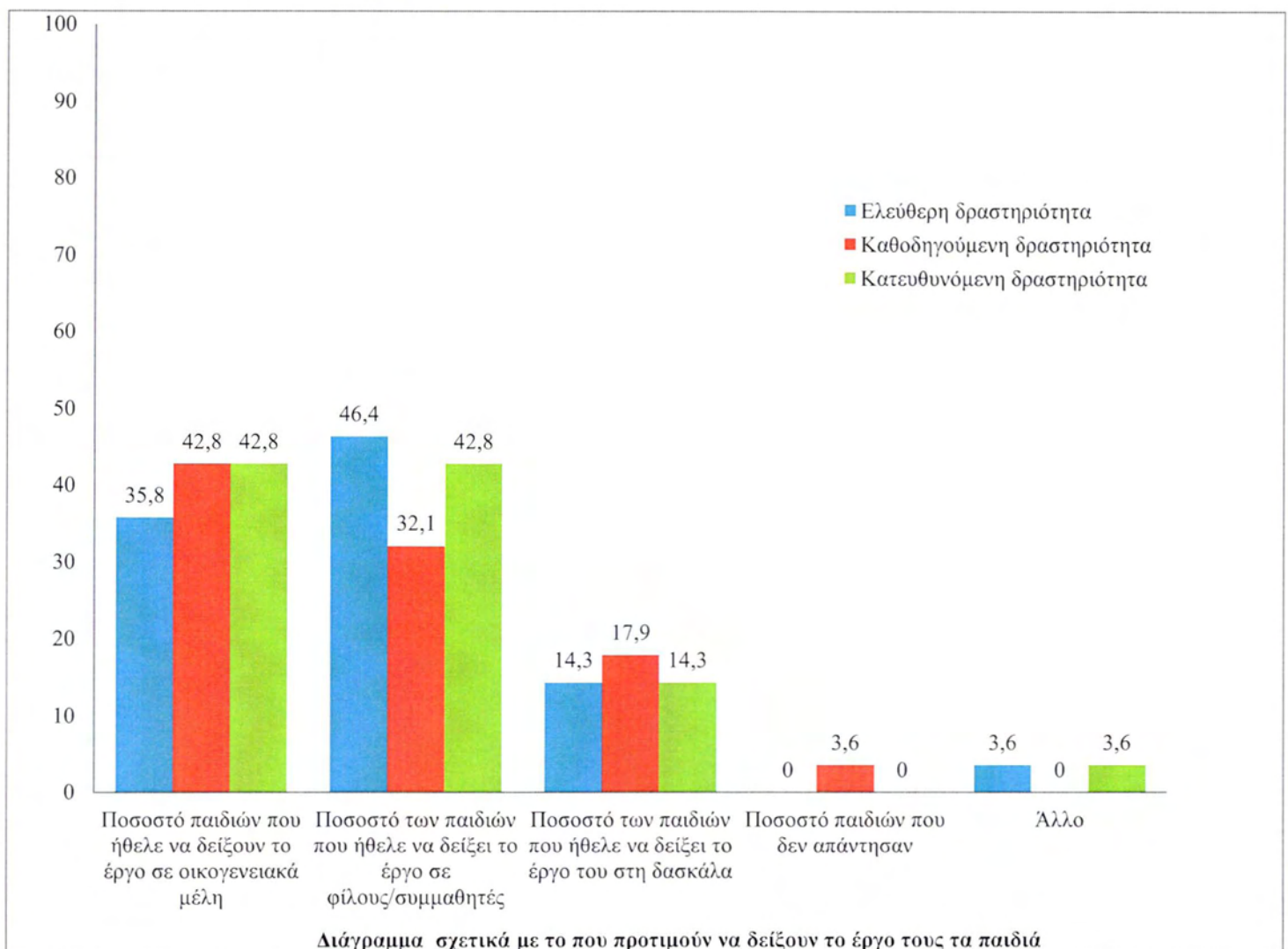
- σε κανέναν (1/28)

1 παιδί δεν απάντησε

Στην κατευθυνόμενη τα παιδιά μας έδωσαν διάφορες απαντήσεις τις οποίες ομαδοποιήσαμε και έχουμε:

- στη μαμά, στο μπαμπά
- στον-ην αδερφό-ή μου (12/28 παιδιά)
- στον-ην φίλο-η μου/ συμμαθητή-τρια μου (12/28 παιδιά)
- στην κυρία (4/28 παιδιά)

Προκύπτει το διάγραμμα

Πίνακας 9

Σχόλια:

Τα παιδιά προτιμούν να δείξουν την καθοδηγούμενη και την κατευθυνόμενη δραστηριότητα στα οικογενειακά μέλη. Αυτό μπορεί να εξηγηθεί ως εξής. Πολλά παιδιά στο νηπιαγωγείο, είτε δεν έχουν ενθαρρυνθεί όσο θα έπρεπε από τη νηπιαγωγό, είτε προωθούνται άλλες τεχνικές ζωγραφικής (π.χ. κατευθυνόμενη) και επομένως τα παιδιά δεν αισθάνονται τόσο σίγουρα για τον εαυτό τους και τη ζωγραφιά που δημιούργησαν. Για το λόγο αυτό, βλέπουμε ένα υψηλότερο ποσοστό όσον αφορά το να δείξουν τη ζωγραφιά σε φίλους και συμμαθητές, που τους αισθάνονται πιο κοντά στις δικές τους δυνατότητες και το δικό τους επίπεδο. Τα παιδιά ίσως να μην έχουν αναπτύξει τόσο την ικανότητά τους να παίρνουν πρωτοβουλίες και να είναι σίγουρα για τον εαυτό τους, οπότε και προτιμούν να μη δείξουν τα έργα στους γονείς. Στους γονείς προτιμούν να δείξουν την καθοδηγούμενη και την κατευθυνόμενη, διότι αυτές είναι περισσότερο ελεγχόμενες. Με τον όρο αυτό εννοούμε ότι η κατευθυνόμενη είναι ένα ήδη έτοιμο σχέδιο οπότε για τα παιδιά δεν είναι και τόσο πολύ δική τους δημιουργία και γι' αυτό δεν νιώθουν τόσο ότι θα κριθούν γι' αυτή. Η καθοδηγούμενη είναι κι αυτή πάνω σε κάποιο θέμα στηριγμένη. Αυτό σημαίνει πως ναι μεν είναι έργο του παιδιού αλλά με καθορισμένο θέμα και σκοπό, βασισμένο σε ένα αντικείμενο πιο συγκεκριμένο από την εντελώς ελεύθερη δημιουργία. Το ποσοστό των παιδιών που προτιμούν να δείξουν το έργο τους στη δασκάλα είναι υψηλότερο για την καθοδηγούμενη και χαμηλότερο για την ελεύθερη και την κατευθυνόμενη. Αυτό δείχνει τη μεγάλη επιθυμία να δείξουν στη δασκάλα τους τι έχουν καταφέρει και πετύχει μόνα τους. Η καθοδηγούμενη άλλωστε απαιτεί να έχει κατακτήσει το παιδί κάποια γνώση και κάποιες δεξιότητες, που δεν απαιτούνται στην ελεύθερη και στην κατευθυνόμενη δραστηριότητα. Για το λόγο αυτό τα παιδιά αισθάνονται περήφανα για αυτό που κατόρθωσαν με το έργο τους και θέλουν να το δείξουν στη δασκάλα τους. Άλλωστε οι νηπιαγωγοί κάποιες φορές έχουν έναν παρεμβατικό ρόλο όσον αφορά τα έργα των παιδιών, κάτι που δεν βοηθά τα παιδιά να ενθαρρύνονται για την ελεύθερη δημιουργία. Δηλαδή, μπορεί να ζητάνε από τα παιδιά να τροποποιήσουν τη ζωγραφιά ώστε να είναι αισθητικά πιο ωραία ή να προσθέσουν στοιχεία σ' αυτή. Αυτό βέβαια προέρχεται από το άγχος των εκπαιδευτικών να αποδεικνύουν ότι πραγματικά δουλεύουν με τα παιδιά στην τάξη, κάτι βέβαια που φέρνει τα αντίθετα από τα επιθυμητά αποτελέσματα.

8) Στην ερώτηση «Τι θα το κάνεις τώρα αυτό το έργο;» οι απαντήσεις ήταν:

Στην ελεύθερη τα παιδιά μας έδωσαν διάφορες απαντήσεις τις οποίες ομαδοποιήσαμε και έχουμε:

- θα το κρεμάσω στην τάξη (2/28 παιδιά)
- θα την κρατούσα για μένα (2/28 παιδιά)
- θα το δώσω στην κυρία (4/28 παιδιά)
- θα το δώσω στους γονείς μου, στον αδερφό μου (6/28 παιδιά)
- θα το δώσω στο φίλο μου/ στο συμμαθητή μου (11/28 παιδιά)

Τέλος, 3 παιδιά δεν απάντησαν.

Στην καθοδηγούμενη τα παιδιά μας έδωσαν διάφορες απαντήσεις τις οποίες ομαδοποιήσαμε και έχουμε:

- θα το πάρω στο σπίτι και θα το κρεμάσω (11/28 παιδιά)
- θα το δείξω στους γονείς μου (4/28 παιδιά)
- θα το κρατήσω στο συρτάρι μου (5/28 παιδιά)
- θα το δώσω σε κάποιο φίλο μου (4/28 παιδιά)
- θα το δώσω στη δασκάλα (1/28 παιδιά)

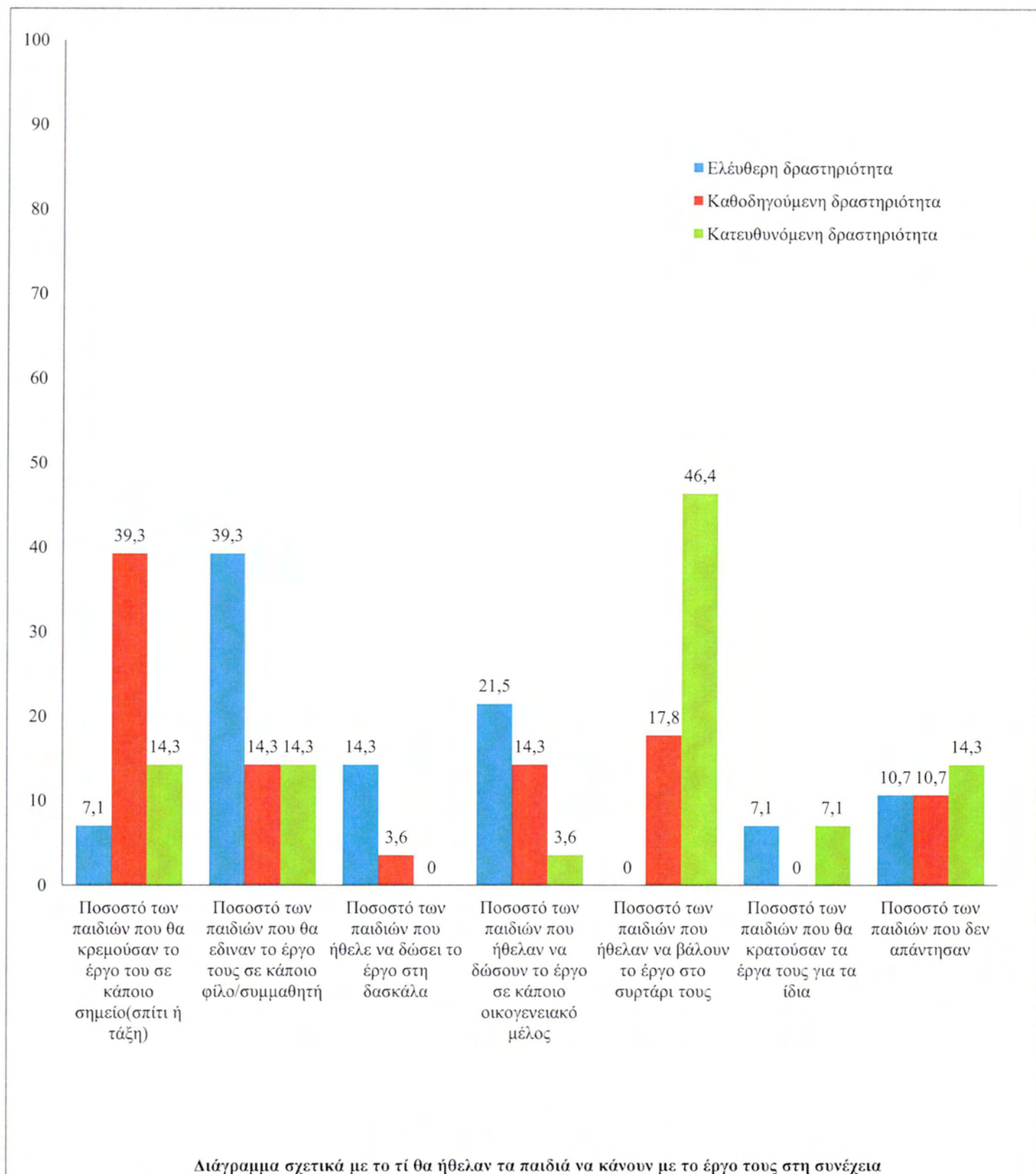
3 παιδιά δεν απάντησαν.

Στην κατευθυνόμενη τα παιδιά μας έδωσαν διάφορες απαντήσεις τις οποίες ομαδοποιήσαμε και έχουμε:

- θα τη βάλω στο συρτάρι μου (13/28 παιδιά)
- θα τη δώσω σε κάποιο-α φίλο-η μου (4/28 παιδιά)
- θα τη κρεμάσω στο σπίτι (4/28 παιδιά)
- θα την κρατήσω για μένα (2/28 παιδιά)
- θα τη δώσω στη μαμά (1/28 παιδιά)

4 παιδιά δεν απάντησαν.

Προκύπτει το διάγραμμα

Πίνακας 10

Σχόλια:

Σ' αυτό το διάγραμμα φαίνεται πολύ καθαρά η επιθυμία των παιδιών να δείξουν στους γονείς τους την καθοδηγούμενη δραστηριότητα. Αυτό μπορεί να εξηγηθεί, αν σκεφτούμε πως η καθοδηγούμενη απαιτεί από τα παιδιά παραπάνω κόπο και αποτελεί μεγαλύτερη πρόκληση γι' αυτά. Η καθοδηγούμενη είναι γνωστικά πιο απαιτητική από την ελεύθερη δραστηριότητα, οπότε και το παιδί μετά την ολοκλήρωσή της αισθάνεται χαρούμενο και θέλει να γνωστοποιήσει τι έμαθε και τι πέτυχε μέσα απ' αυτή τη δραστηριότητα. Ίσως να αισθάνεται ότι η καθοδηγούμενη είναι και πιο κοντά στα «θέλω» των γονέων του, οι οποίοι τονίζουν αρκετά το «τι έμαθε στο νηπιαγωγείο». Βέβαια, βλέπουμε πως η κατευθυνόμενη ξεπερνά σε ποσοστό την ελεύθερη. Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι τα παιδιά που δεν ενθαρρύνονται στην ελεύθερη έκφραση και δημιουργία τόσο από το σχολείο, όσο και από το σπίτι, προτιμούν να δείξουν κάτι στους γονείς που είναι ήδη έτοιμο και στο οποίο η δική τους συμβολή ήταν μικρή. Τα παιδιά πάντα σκέφτονται το πώς θα κρίνει ένας ενήλικας τη δημιουργία τους και ανάλογα με την αντίδραση που περιμένουν επιλέγουν ποιο έργο θα ήταν καλύτερο να δείξουν και ποιο όχι. Το ποσοστό των παιδιών που θα έδειχναν το έργο τους σε κάποιο φίλο τους ή συμμαθητή τους, ξεπερνά κατά πολύ και την καθοδηγούμενη και την κατευθυνόμενη δράση. Αυτό είναι λογικό αν αναλογιστούμε όλα όσα ήδη αναφέραμε μαζί με το γεγονός πως οι συνομήλικοι θεωρούνται ίσοι με τους ίδιους. Πιο συγκεκριμένα, τα παιδιά που βλέπουν πως οι δημιουργίες τους είναι όμοιες με των συμμαθητών τους, καταλαβαίνουν πως βρίσκονται στο ίδιο επίπεδο μ' εκείνους και είναι πιο πρόθυμα να δείξουν σε αυτούς τα έργα τους. Τα παιδιά της ίδιας ηλικίας που βρίσκονται στο ίδιο αναπτυξιακό επίπεδο, είναι πιο ανεκτικά στο τι έχουν καταφέρει να σχεδιάσουν και δε φοβούνται μήπως κριθούν αρνητικά από τους συμμαθητές τους, αλλά νιώθουν ότι μεταξύ τους συνεννοούνται. Τα παιδιά εδώ σε αντίθεση με το προηγούμενο διάγραμμα, θα ήθελαν να δώσουν το έργο στη δασκάλα τους. Προφανώς παρ' ότι κατανοούν πως η δασκάλα τους παρεμβαίνει ή θα ήθελε ένα διαφορετικό αποτέλεσμα από τα ίδια στην ελεύθερη δραστηριότητα, αυτά και πάλι θα ήθελαν η δασκάλα τους να τα αναγνωρίσει και να εκτιμήσει για την προσπάθειά τους. Γι' αυτό το λόγο, ακολουθεί σε ποσοστό η καθοδηγούμενη και τέλος σε μηδαμινό ποσοστό η κατευθυνόμενη. Τα παιδιά αναζητούν την αναγνώριση από την δασκάλα τους και θα ήθελαν να της προσφέρουν αυτά που δημιουργούν τα ίδια κατά την ελεύθερη και την

καθοδηγούμενη δραστηριότητα. Επιπρόσθετα, όσον αφορά πάλι την προσφορά του έργου τους σε κάποιον, τα παιδιά προτιμούν να δίνουν την ελεύθερη και την καθοδηγούμενη στους γονείς. Πάλι εδώ ισχύει ο ίδιος λόγος που ίσχυε και για την νηπιαγωγό. Τα παιδιά περιμένουν οι γονείς να εκτιμήσουν την προσπάθειά τους και να τους αποδείξουν ότι δημιουργούν και κατορθώνουν πράγματα μόνα τους. Κάποιες φορές θέλουν να τους εξηγήσουν τις σκέψεις και τα συναισθήματά τους μέσα από τις ζωγραφιές, ας μη ξεχνάμε. Η κατευθυνόμενη εδώ βρίσκεται σε μικρό ποσοστό αφού δεν ενδείκνυται για τίποτα απ' όσα κατορθώνουν τα παιδιά μέσα από τις άλλες δύο δραστηριότητες. Αυτό αποδεικνύεται από το ποσοστό των παιδιών που θέλει να βάλει την κατευθυνόμενη δραστηριότητα στο συρτάρι. Η πλειονότητα των παιδιών λοιπόν, δεν προτιμά τόσο να τη δείξει ούτε στους γονείς, ούτε στη νηπιαγωγό, αλλά να την απομακρύνει από το οπτικό πεδίο και να την «κρύψει» στο συρτάρι του. Αυτό φανερώνει πως και για τα ίδια τα παιδιά δεν είναι αισθητικά ωραίο να την κρεμάσουν και να τη βλέπουν στην τάξη τους, όπως προτιμούν στις άλλες δραστηριότητες. Το να τη βάλουν στο συρτάρι τους είναι η πιο εύκολη λύση ώστε να την αποφύγουν και να μην ασχοληθούν άλλο μαζί της, ούτε τα ίδια ούτε κανείς άλλος. Τώρα, το ποσοστό των παιδιών που θα κρατούσαν τα έργα για τον ίδιο τους τον εαυτό είναι μικρό στην ελεύθερη και την κατευθυνόμενη και μηδενικό στην καθοδηγούμενη. Αυτό δείχνει ότι η καθοδηγούμενη έχει μια άλλη δυναμική έναντι των υπόλοιπων δραστηριοτήτων. Ό,τι το παιδί κατακτά και κατορθώνει θέλει οπωσδήποτε να το επιδείξει και να μην το κρατήσει κρυφό. Για το λόγο αυτό προτιμά να τη χρησιμοποιήσει με οποιοδήποτε άλλο τρόπο, παρά να την κρατήσει μυστική ή για το ίδιο. Κάποιες από τις ελεύθερες και τις κατευθυνόμενες δραστηριότητες, το παιδί προτιμά να τις κρατά για το ίδιο. Εδώ μπορεί να κρύβονται προσωπικοί καθαρά λόγοι ή το παιδί επιθυμεί να κρατήσει για το ίδιο τη ζωγραφιά του γιατί αισθάνεται ότι τη θέλει επειδή συνδέθηκε μαζί της με έναν ιδιαίτερο τρόπο.

6. ΜΙΑ ΜΑΤΙΑ ΣΤΑ ΕΡΓΑ ΤΩΝ ΠΑΙΔΙΩΝ

Πριν συνάγουμε τα συμπεράσματά μας, θα μπορούσαμε να δούμε και να συγκρίνουμε μερικά από τα έργα των παιδιών από τις τρεις κατηγορίες δράσεων που εξετάζουμε.

Ας ξεκινήσουμε με τη Μαριτεína.

Η Μαριτεína φαίνεται να έχει μπουτξουρώσει τη φωτοτυπία σε πολλά σημεία γεγονός που δείχνει ότι οι φωτοτυπίες δεν ευνοούν τελικά τη λεπτή κινητικότητα του παιδιού. Περισσότερο δείχνει πως το παιδί βαρέθηκε να τη χρωματίσει, οπότε και με μεγάλες και γρήγορες κινήσεις άπλωσε το χρώμα σε όλο το σχέδιο. Αντίθετα, στην ελεύθερη δραστηριότητα βλέπουμε πως εργάστηκε με μεγαλύτερο ενδιαφέρον και πρόσεξε πως θα

χρωματίζει τη ζωγραφιά της, ανάμεσα στις γραμμές, και πρόσθεσε επιπλέον πολλά χρώματα και σχέδια. Στην καθοδηγούμενη δε, σκέφτηκε να ζωγραφίσει μια πολυκατοικία ξεκινώντας από τις γραμμές που ήδη υπήρχαν στο σχέδιο. Αυτό που παρουσιάζει ενδιαφέρον είναι πόσες περισσότερες πληροφορίες και λεπτομέρειες έχει η καθοδηγούμενη δραστηριότητα. Η Μαριτεína στην ελεύθερη δραστηριότητα έχει ζωγραφίσει ένα σπιτάκι με κάποια λίγα χαρακτηριστικά. Στην κατευθυνόμενη όμως χρειάστηκε να κάνει ένα βήμα παραπάνω και να σκεφτεί πως μια πολυκατοικία χρειάζεται παραπάνω στοιχεία απ' όσα εκείνη ζωγραφίζει συνήθως στα δικά της σπιτάκια.

Ακολουθεί η Μαρία.

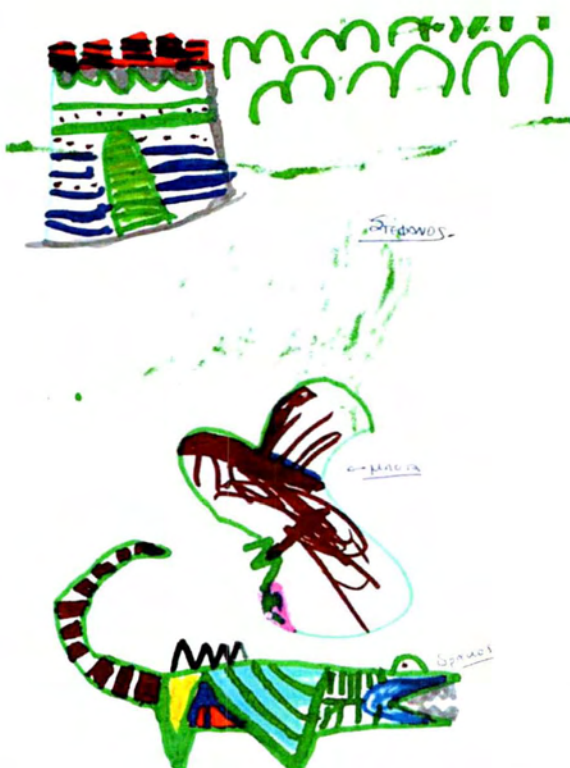

Η Μαρία εδώ μάλλον ξεκίνησε να σχεδιάζει τη φωτοτυπία και σε κάποιο σημείο άρχισε να βιάζεται για να την τελειώσει. Βλέπουμε πως σε κάποια σημεία έχει αγνοήσει εντελώς τις γραμμές και τα περιθώρια και έχει περάσει απλά το χαρτί με χρώμα. Αντίθετα, στην ελεύθερη και στην καθοδηγούμενη βλέπουμε ότι έχει δουλέψει με πολλή λεπτομέρεια, τόσο στο γέμισμα του χρώματος, όσο και στα στοιχεία που αποφάσισε να ζωγραφίσει, τα οποία είναι ποικίλα και πολλά σε αριθμό. Και στις δύο έχει γεμίσει τα περιγράμματα με

προσοχή και δεν έχει ξεφύγει απ' αυτά, σε αντίθεση με τη φωτοτυπία. Η κατευθυνόμενη δε, φαίνεται να είναι πιο πλούσια ακόμη κι από την ελεύθερη, με πάρα πολλά στοιχεία που συνθέτουν μια παιδική χαρά. Εδώ, η Μαρία έπρεπε να σκεφτεί επιπλέον ώστε να ζωγραφίσει μια πλήρη παιδική χαρά που να ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα. Γι' αυτό το λόγο, έχει σκεφτεί και έχει προσθέσει όλα εκείνα τα στοιχεία που την απαρτίζουν, κι αυτό φαίνεται απαιτεί πιο πολύ κόπο σε σχέση με την πιο λιτή ελεύθερη δραστηριότητα που ολοκλήρωσε.

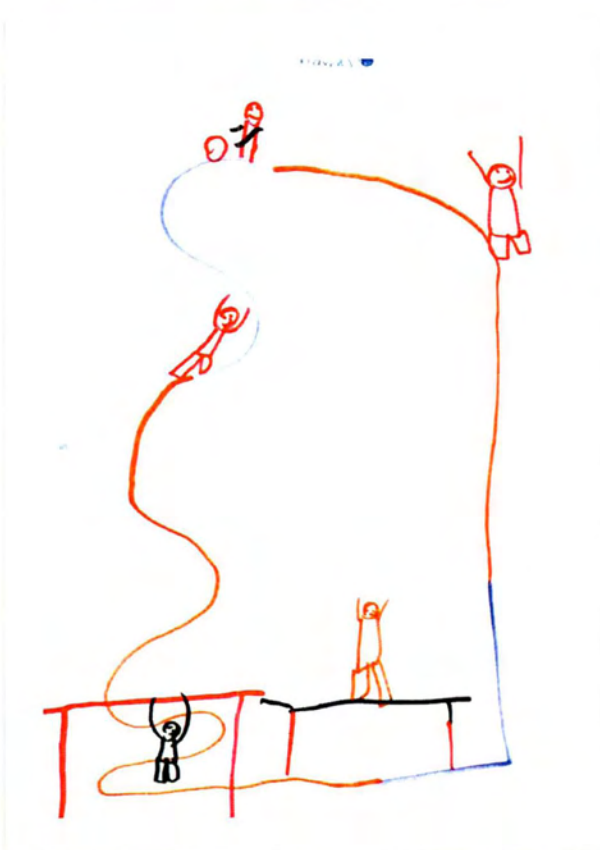
Ο Στέφανος.

Παρατηρούμε πως ο Στέφανος προτιμά φανερά την ελεύθερη και την κατευθυνόμενη δραστηριότητα. Αυτό μπορούμε να το διαπιστώσουμε από τον τρόπο που έχει χρωματίσει τη φωτοτυπία σε σύγκριση με τις άλλες δύο ζωγραφιές. Στη φωτοτυπία έχει αφήσει κενά σημεία και μάλλον χρωματίζει κάπως βιαστικά αφού δεν τον ενδιαφέρει να χρωματίσει με προσοχή το εσωτερικό απ' το έλκηθρο. Η διαφορά είναι τεράστια στην ελεύθερη δραστηριότητα, την οποία

έχει χρωματίσει με πάρα πολλή προσοχή, όπως συμβαίνει και στην καθοδηγούμενη. Στην καθοδηγούμενη, χρησιμοποίησε τη φαντασία του για να συνθέσει μια ιστορία με το κάστρο, το δράκο και τη μπότα, ώστε να συνεχίσει «τις γραμμές της φαντασίας». Οι λεπτομέρειες δε στην καθοδηγούμενη δραστηριότητα είναι εκπληκτικές, καθώς ο Στέφανος ήθελε να αποδώσει πλήρως το κάστρο με τα τείχη του, και το δράκο με το ποικιλόμορφο και ασυνήθιστο δέρμα του

Και ο Γιάννης.

Οι ζωγραφιές του Γιάννη έχουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον, η καθεμία ξεχωριστά. Ξεκινώντας από την ελεύθερη δραστηριότητα βλέπουμε πως ο Γιάννης έχει σχεδιάσει ένα σπιτάκι προσπαθώντας να του αποδώσει και τις τρεις διαστάσεις του. Έχει γεμίσει το φόντο με λουλούδια, έχει ζωγραφίσει πουλιά και τον ήλιο και έναν άνθρωπο στο πλάι. Η κατευθυνόμενη αποτελεί ένα καλό παράδειγμα που αποδεικνύει πόσο τα παιδιά θέλουν να δώσουν το δικό τους στίγμα στο σχέδιο, ακόμη κι αν αυτό είναι προκαθορισμένο. Ο Γιάννης σκέφτηκε πως τα Χριστούγεννα είναι πολύ πιθανό να χιονίζει, μιας και

είναι μες στο χειμώνα, οπότε πρόσθεσε χιόνι ολόγυρα από το έλκηθρο του Άγιου Βασίλη. Πρέπει ακόμη να προσέξουμε πως έχει χρησιμοποιήσει μόνο δύο χρώματα για να χρωματίσει τη φωτοτυπία. Με αυτόν τον τρόπο, ο Γιάννης σκέφτηκε πως δε θα χρειαστεί να προσέξει και πολύ πώς να σχεδιάσει ανάμεσα στις γραμμές χωρίς να ξεφύγει, αφού θα έχουν όλα το ίδιο χρώμα. Δηλαδή, για να επισπεύσει το χρωμάτισμα, τα πέρασε όλα με ένα ομοιόμορφο χρώμα, χωρίς να προσέξει τις λεπτομέρειες και τις γραμμές. Στην καθοδηγούμενη δραστηριότητα, ο Γιάννης σχεδίασε κάτι απλό, όμως όχι απλοϊκό. Σκέφτηκε με ποιο τρόπο θα μπορούσε να ενώσει «τις γραμμές της φαντασίας», ώστε όλο μαζί το αποτέλεσμα να έχει ένα νόημα. Γι' αυτόν το λόγο, έφτιαξε μια παιδική χαρά στην οποία τα παιδιά μπορούν να περάσουν από το ένα παιχνίδι στο άλλο κατευθείαν και με μια διαδοχική και συνεχή σειρά. Στο μυαλό του ο Γιάννης έφτιαξε μια καινούρια κατασκευή, έτσι όπως τη φανταζόταν αυτός.

7. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Τα αποτελέσματα της συγκεκριμένης έρευνας δείχνουν πως τα νήπια επιθυμούν να εργάζονται δημιουργικά, με τρόπο που τους επιτρέπει να αναπτύξουν τις δικές τους ιδέες όπως επιθυμούν εκείνα. Δεν αρέσκονται σε περιορισμούς, και όσο αυτοί στενεύουν τόσο μειώνεται το ενδιαφέρον και η αποδοτικότητά τους. Τα παιδιά δεν επιθυμούν κάτι «έτοιμο», προσπαθούν ακόμη και τα «έτοιμα» σχέδια να τα εμπλουτίσουν με όποιο τρόπο μπορούν, δίνοντας το δικό τους στίγμα στο έργο. Διότι διαφορετικά, όλα τα έργα των μαθητών θα ήταν μια κόπια. Αντίθετα, ενθουσιάζονται και βάζουν τη φαντασία τους να δουλέψει σε έργα που έχουν ελεύθερη μορφή και τους επιτρέπουν να αναπτύξουν πλήρως τη δική τους «ιστορία» στο χαρτί.

Μετά από όλη την ανάλυση των δεδομένων που συλλέξαμε, τόσο από τις συνεντεύξεις όσο και από αυτές καθ' αυτές τις ζωγραφιές των παιδιών, είμαστε σε θέση να δώσουμε απαντήσεις στις αρχικές μας υποθέσεις,

Για την ελεύθερη δράση:

Μπορούμε να πούμε πως τα παιδιά να προτιμούν την ελεύθερη δραστηριότητα διότι μέσω αυτής μπορούν πιο εύκολα να εκφράσουν τις σκέψεις και τα συναισθήματά τους, με τον τρόπο που αυτά επιλέγουν και τους ταιριάζει. Η ελεύθερη δραστηριότητα ενδείκνυται περισσότερο για συναισθηματική έκφραση. Τα νήπια σχεδιάζουν το δικό τους κόσμο πάνω στη ζωγραφιά και αποφασίζουν ποια στοιχεία θα συμπεριλάβουν και ποια όχι σε κάθε σχέδιο. Η επιλογή είναι εντελώς δική τους. Ακόμα, τα νήπια προσθέτουν πολλές λεπτομέρειες, ζωγραφίζουν και χρωματίζουν το έργο τους με εξαιρετική προσοχή και σπάνια θα τα συναντήσουμε παιδιά να το χρωματίζουν βιαστικά, αφού προσέχουν ιδιαίτερα να χρωματίσουν όλη και μόνο εκείνη την επιφάνεια που χρειάζεται, χωρίς να παραλείψουν τίποτα. Τα περισσότερα νήπια θέλουν να δείξουν τα έργα των ελεύθερων δραστηριοτήτων στους φίλους τους, τους σημαντικούς δηλαδή «άλλους», επειδή θέλουν να τους δείξουν τι έχουν ζωγραφίσει και πετύχει μόνα τους.

Για την καθοδηγούμενη δράση:

Στην καθοδηγούμενη δραστηριότητα είδαμε κάποια νήπια που αγνόησαν το αρχικό σχέδιο στη σελίδα που τους δώσαμε και συνέχισαν τη ζωγραφική τους σαν να ήταν ελεύθερη δραστηριότητα, επειδή δεν ήταν εξοικειωμένα με αυτού του είδους τη δραστηριότητα. Τα περισσότερα νήπια όμως ανταποκρίθηκαν σωστά και συνέχισαν το αρχικό σχέδιο δημιουργώντας ολόκληρες ιστορίες και πανέμορφες ζωγραφιές. Συνέθεσαν διάφορους κόσμους συνεχίζοντας «τις γραμμές της φαντασίας» και ήταν πολύ πρόθυμα να εξηγήσουν τι σκέφτηκαν ή φαντάστηκαν για να οδηγηθούν στην τελική ζωγραφιά τους. Ήθελαν να μας εξηγήσουν το νόημα που έχει το σχέδιό τους για να το καταλάβουμε κι εμείς και να αναγνωρίσουμε τον κόπο και όσα καινούρια πράγματα έμαθαν και κατάφεραν μέσα απ' αυτό. Επίσης, η λεπτομέρεια στις ζωγραφιές ήταν εκπληκτική, τόσο στο σχεδιασμό, όσο και στο ζωγράφισμά τους. Οι περισσότερες ζωγραφιές ήταν ζωγραφισμένες με προσοχή και το χρώμα δεν ξέφευγε από τις γραμμές. Τα θέματα των σχεδίων τους διέφεραν πολύ μεταξύ τους και κάθε παιδί είχε διαφορετική ιστορία να μας πει, εφόσον η σκέψη του ακολούθησε διαφορετική πορεία απ' ότι συνήθως. Η καθοδηγούμενη δραστηριότητα αναγκάζει τα

παιδιά να σκεφτούν πιο μεθοδικά και συγκεκριμένα και γι' αυτό το λόγο προωθεί τη γνωστική ανάπτυξη των παιδιών και τα προκαλεί νοητικά περισσότερα από τις άλλες.

Για την κατευθυνόμενη δράση:

Τα παιδιά μάλλον θέλουν να ασχολούνται με την κατευθυνόμενη δραστηριότητα, όχι από προσωπική επιλογή, αλλά επειδή τους τη δίνει η δασκάλα και είναι κάτι που κάνουν στο σχολείο. Δηλαδή, την αντιμετωπίζουν περισσότερο σαν «πρέπει». Αυτό φαίνεται από το γεγονός πως τα περισσότερα νήπια, δεν χρωματίζουν τη φωτοτυπία προσεκτικά, αλλά τη μουτζουρώνουν με τους μαρκαδόρους ώστε να την τελειώσουν όσο το δυνατόν συντομότερα γίνεται. Αυτό όμως αποδεικνύει πως τελικά η κατευθυνόμενη δραστηριότητα δε βοηθά καθόλου στη λεπτή κινητικότητα του νηπίου, αφού το νήπιο δεν προσέχει να γεμίσει με χρώμα τα πλαίσια, αλλά ξεφεύγει από τα περιθώρια. Τα νήπια προτιμούν να την εναποθέτουν μετά το πέρας της στο συρτάρι τους, σε μια σαφή ένδειξη πως προτιμούν να μην ασχολούνται άλλο μ' αυτή όταν δε «χρειάζεται».

Ας εξετάσουμε και τα ερωτήματα που είχαμε διατυπώσει αρχικά.

Πώς νιώθει το παιδί μετά από κάθε δραστηριότητα. Ποιά του αρέσει πιο πολύ και γιατί

Τα παιδιά έδειξαν να προτιμούν την ελεύθερη δραστηριότητα, όσο και την καθοδηγούμενη, και τέλος την κατευθυνόμενη, για την οποία κάποια νήπια δήλωσαν κατηγορηματικά ότι δεν τους αρέσει. Και το αποτέλεσμα ήταν αναμενόμενο, εφόσον τα παιδιά θέλουν να δημιουργούν χωρίς να περιορίζονται από τίποτα, να εκθέτουν στο χαρτί τις σκέψεις και τις προτιμήσεις τους, με το χαρακτήρα που θέλει να δώσει το καθένα στη ζωγραφιά του. Οι δύο δραστηριότητες που επιτρέπουν κάτι τέτοιο είναι η ελεύθερη και η καθοδηγούμενη, και γι' αυτό τις προτιμούν και τους αρέσουν πιο πολύ. Αντίθετα, η κατευθυνόμενη που δεν επιτρέπει τίποτα τέτοιο δεν τους αρέσει κιόλας. Μπορούμε να δούμε από τα διαγράμμάτα μας γενικότερα, πως τα παιδιά δεν είναι ιδιαίτερα περήφανα για την κατευθυνόμενη δραστηριότητα που ολοκληρώνουν,

σε αντίθεση με τις άλλες δύο δραστηριότητες τις οποίες θέλουν να τις επιδεικνύουν, κάτι που δε συμβαίνει με την κατευθυνόμενη.

Τι άλλο θα ήθελε να προσθέσει στο έργο του

Τα περισσότερα παιδιά ήθελαν να προσθέσουν κάποιο σχέδιο που είτε δεν το ζωγράφισαν, είτε δε χωρούσε στη ζωγραφιά τους. Τα θέματα αυτών των σχεδίων ήταν ποικίλα, από λουλούδια μέχρι σπιτάκια. Οι απαντήσεις αυτές ήταν παρόμοιες στην ελεύθερη και στην καθοδηγούμενη δραστηριότητα. Στην κατευθυνόμενη δε, τα παιδιά δεν είχαν άλλη επιλογή από το να κάνουν αλλαγές μόνο στα χρώματα με τα οποία είχαν επιλέξει να χρωματίσουν τη φωτοτυπία.

Πολλά παιδιά σ' αυτήν την ερώτηση μας ανέφεραν πως θα ήθελαν να πρόσθεταν και διάφορα άλλα σχέδια που παρέλειψαν, όπως για παράδειγμα δέντρα, σπιτάκια, λουλούδια, πεταλούδες κ.λπ. Αυτό μας δείχνει πως τα παιδιά προσπαθούν να συμπεριλάβουν όσες περισσότερες ιδέες μπορούν, σε κάθε ζωγραφιά ξεχωριστά.

Πως ένιωθε/ τι σκεφτόταν κατά τη διάρκεια της εκάστοτε δραστηριότητας

Στην ελεύθερη και στην καθοδηγούμενη δραστηριότητα, τα παιδιά μας απάντησαν πως είχαν θετικά συναισθήματα και σκέφτονταν σχετικά με αυτό που ζωγράφιζαν. Δηλαδή, πώς να σχεδιάσουν αυτά που ήθελαν, τα χαρακτηριστικά τους και τι τους θύμιζαν από την πραγματικότητα. Στην κατευθυνόμενη δραστηριότητα, τα περισσότερα παιδιά έχουν σκοπό να την ζωγραφίσουν μέσα στα πλαίσια, το οποίο όμως δε συμβαίνει όταν εκλείψει το αρχικό τους ενδιαφέρον.

Έτσι, για την ελεύθερη και την καθοδηγούμενη δραστηριότητα τα περισσότερα παιδιά δήλωσαν πως σκέφτονταν ότι η ζωγραφιά τους είναι όμορφη, πως του αρέσει έτσι όπως τη ζωγραφίζουν και πως σκέφτονταν τα βήματα που έπρεπε να ακολουθήσουν για να ολοκληρώσουν το σχέδιό τους. Για την κατευθυνόμενη δραστηριότητα, οι δηλώσεις των παιδιών αφορούσαν μόνο το χρωμάτισμα.

Περιγραφή πορείας του έργου του

Κατά τη δημιουργία του έργου, το παιδί επιλέγει πολλά και διαφορετικά σχέδια που θέλει να συμπεριλάβει στη ζωγραφιά του. Πολλά παιδιά μπορεί να ξεκινούν από τα ίδια σχέδια ανάλογα το είδος της δραστηριότητας. Συνήθως, τους ενδιαφέρει να συμπεριλάβουν όλα όσα θέλουν στη ζωγραφιά τους και να τη διαμορφώσουν όπως είχαν σκεφτεί (βλ. Παράρτημα, ερ. 4)

Κάθε παιδί έχει το δικό του τρόπο σκέψης όταν ξεκινάει τη ζωγραφιά του. Κάποια παιδιά μπορεί να ξεκινούν σχεδιάζοντας το βασικό σημείο της ζωγραφιάς τους π.χ. το σπιτάκι ή τον άνθρωπο, ενώ κάποια άλλα προτιμούν να σχεδιάζουν πρώτα το φόντο της ζωγραφιάς π.χ. τον ουρανό με τον ήλιο ή το γρασίδι στο έδαφος. Η επιλογή είναι καθαρά προσωπική, οπότε και κάθε ζωγραφιά έχει το δικό της σημείο εκκίνησης και η πορεία που ακολουθείται εξαρτάται από τις επιλογές και τις αποφάσεις που θα κάνει το παιδί εκείνη τη στιγμή.

Αν μπορούσε, τι θα ήθελε να αλλάξει από τη δραστηριότητα που

ολοκλήρωσε

Στην ελεύθερη και την καθοδηγούμενη δραστηριότητα, τα παιδιά είχαν την επιθυμία να προσθέσουν λεπτομέρειες και να τροποποιήσουν το σχέδιό τους. Αυτές οι αλλαγές περιελάμβαναν προσθήκες διαφόρων σχεδίων στην αρχική δημιουργία, όπως σπιτάκια ανθρώπια κ.λπ. Πολλά παιδιά μάλιστα ήθελαν να κάνουν τόσο πλούσια τη ζωγραφιά τους, που χαρακτηριστικά δήλωσαν πως ήθελαν να ζωγραφίσουν και κάτι ακόμη αλλά δεν τους έφτανε ο χώρος του χαρτιού. Αντίθετα, στην κατευθυνόμενη τα παιδιά δήλωσαν αλλαγές που αφορούσαν μόνο τις χρωματικές τους επιλογές. Αυτό είναι λογικό, εφόσον τα παιδιά σε μια φωτοτυπία το μόνο που έχουν την ευκαιρία να διαπραγματευτούν είναι τα χρώματα.

Οπότε, οι απαντήσεις των παιδιών για την ελεύθερη και την κατευθυνόμενη δραστηριότητα αφορούσαν προσθήκες στο σχέδιό τους, όπως π.χ. λουλούδια, σπιτάκια, ανθρώπους κ.λπ. Μερικά παιδιά δήλωσαν πως θα ήθελαν να αλλάξουν το μέσο με το οποίο σχεδίασαν, δηλαδή αντί για μαρκαδόρους, να χρησιμοποιούσαν ξυλομπογιές. Αυτή η παρατήρηση μας αποδεικνύει πως τα παιδιά θέλουν να πειραματίζονται με τα υλικά και να μη χρησιμοποιούν συνεχώς τα ίδια. Δυστυχώς

στα νηπιαγωγεία ένα από τα πιο διαδεδομένα υλικά είναι οι μαρκαδόροι, λόγω ευχρηστίας. Έτσι, οι εκπαιδευτικοί και τα παιδιά χρησιμοποιούν αυτό το υλικό σε πολύ μεγαλύτερο βαθμό από οποιοδήποτε άλλο π.χ. ξυλομπογιές, νερομπογιές, τέμπερες κ.λπ.

Τι πιστεύει πως έμαθε από τη δραστηριότητα

Στην ερώτηση αυτή είχαμε παρόμοιες περίπου απαντήσεις στην ελεύθερη και στην καθοδηγούμενη δραστηριότητα. Τα παιδιά και στις δύο μας απάντησαν πως έμαθαν να ζωγραφίζουν καλύτερα κάποια στοιχεία της ζωγραφιάς τους, όπως παραδείγματος χάρη τη βρύση ή τα κεραμίδια, που είναι πιο δύσκολα στο σχεδιασμό τους απ' ότι τα σπιτάκια ή τα ανθρωπάκια. Στο σημείο αυτό, κάποια παιδιά δήλωσαν πως δέχτηκαν τη βοήθεια της δασκάλας ώστε να τα καταφέρουν. Αυτό που έχει ιδιαίτερο ενδιαφέρον όμως, είναι οι απαντήσεις τους στην κατευθυνόμενη δραστηριότητα. Μπορεί ένα ποσοστό των παιδιών να δήλωσε ότι έμαθε κάτι αλλά αν κοιτάξουμε προσεκτικά τις απαντήσεις τους θα δούμε πως δεν έχουν καμία σχέση με τις ζωγραφιές τους ως δημιουργική ασχολία. Πιο συγκεκριμένα, συναντήσαμε απαντήσεις όπως «έμαθα να γράφω καλά το όνομά μου», κάτι το οποίο ουδεμία σχέση έχει με την καλλιτεχνική έκφραση. Επιπλέον, απαντήσεις όπως «έμαθα πως ο Άγιος Βασίλης έχει δώρα για όλα τα παιδάκια» ή «έμαθα να χρωματίζω» δεν αποτελούν αποκρίσεις σχετικές με το έργο τους ή κάποια στοιχειώδη εκφραστική ή καλλιτεχνική δημιουργία. Αντίθετα, το θέμα αυτών των δηλώσεων είναι άσχετο με την ουσία της ζωγραφικής και αποτελεί πληροφορία άλλου είδους.

Σε ποιόν θα ήθελε να δείξει ή να παρουσιάσει το έργο του

Στην ερώτηση αυτή όπως ήδη σχολιάσαμε στο αντίστοιχο διάγραμμα, τα παιδιά προτιμούν να δείξουν την καθοδηγούμενη και την κατευθυνόμενη δραστηριότητα στους γονείς, την ελεύθερη στους φίλους ή συμμαθητές και την καθοδηγούμενη στη δασκάλα τους. Αυτό μπορεί να σημαίνει πως τα παιδιά προτιμούν να μοιράζονται τις δικές τους δημιουργίες με φίλους και τις δημιουργίες τους με πιο καθορισμένο περιεχόμενο τους ενήλικες. Πολλά παιδιά λόγω του ότι στα νηπιαγωγεία δεν φροντίζουν να προωθούν την ελεύθερη δημιουργικότητα των παιδιών αλλά τις

έτοιμες ζωγραφιές, δεν έχουν αναπτύξει τόσο την αυτοπεποίθησή τους. Γι' αυτό το λόγο, προτιμούν να δείχνουν την ελεύθερη σε φίλους και τα άλλα δύο είδη σε ενήλικες. Παρ' όλα αυτά, η ανάγκη των παιδιών για αναγνώριση δε μπορεί να περιοριστεί και γι' αυτό η καθοδηγούμενη είναι αυτή που προτιμούν να δείχνουν στη δασκάλα τους, εφόσον μέσω αυτής τα παιδιά θέλουν να δείξουν όλα εκείνα τα καινούρια πράγματα που έμαθαν και πέτυχαν μόνα τους.

Τι θα επιθυμούσε να κάνει με το έργο του στην πορεία

Σ' αυτήν την ερώτηση τα παιδιά βλέπουμε πως προτιμούν να προβάλλουν την καθοδηγούμενη πρώτα, έπειτα την κατευθυνόμενη και τέλος τη ελεύθερη δραστηριότητα. Η καθοδηγούμενη είναι αυτή που δείχνει όλη εκείνη την καινούρια γνώση που το παιδί κατέκτησε και γι' αυτό τα παιδιά προτιμούν να τη δείξουν περισσότερο από τις άλλες. Ακολουθεί η κατευθυνόμενη και τέλος η ελεύθερη, την οποία τα παιδιά προτιμούν να μοιράζονται με φίλους παρά να προβάλλουν δημόσια. Στην δασκάλα από την άλλη πλευρά, τα παιδιά προτιμούν να δώσουν την ελεύθερη. Εδώ, σε αντίθεση με το προηγούμενο διάγραμμα, πιστεύουμε πως έχει διαφορά το να «δείξω» από το να «δώσω». Τα παιδιά μπορεί να αποθαρρύνονται να δείξουν τη ζωγραφιά τους στη δασκάλα, διότι περιμένουν μια αρνητική αντίδραση, όμως παρ' όλα αυτά η επιθυμία να τη δωρίσουν ή να τη δώσουν σε εκείνη με κάποιο τρόπο, δε μετριάζεται. Ακόμα, τα παιδιά έχουν την ίδια επιθυμία να δώσουν τη ζωγραφιά τους σε κάποιο οικογενειακό μέλος, με τον ίδιο τρόπο που θέλουν να τη δώσουν και στη δασκάλα τους. Άλλωστε, τα παιδιά μπορεί να αναμένουν μια όχι και τόσο θετική αντίδραση απέναντι στις ελεύθερες ζωγραφιές τους, αλλά η επιθυμία να καταφέρουν κάποτε να αποσπάσουν μια καλή κριτική, τα κάνει να προσπαθούν πολλές φορές. Η συντριπτική πλειοψηφία των παιδιών που θα έβαζαν την κατευθυνόμενη δραστηριότητα αμέσως μετά το πέρας της στο συρτάρι, μας φανερώνει πολλά πράγματα. Ενώ τα ποσοστά της κατευθυνόμενης μπορεί να είναι περίπου μέτρια και σταθερά στα προηγούμενα διαγράμματα, εδώ το ποσοστό είναι πολύ μεγάλο και αφορά τα περισσότερα παιδιά της τάξης, αν όχι όλα. Αυτό το γεγονός μας κάνει να συμπεράνουμε πως οι προηγούμενες απαντήσεις τους, στις οποίες έδιναν κάποιο προβάδισμα στην κατευθυνόμενη, δίνονταν με βάση εντελώς εξωτερικά κριτήρια. Η πραγματική αντιμετώπιση της κατευθυνόμενης από τα νήπια, φαίνεται σε αυτό το

«κρύψιμο» της φωτοτυπίας στο συρτάρι τους. Τα νήπια, όταν δεν εμπλέκεται κανείς άλλος, γνωρίζουν πως δεν έχουν να κερδίσουν κάτι από την κατευθυνόμενη δραστηριότητα και συνεπώς δε θα έχουν κανένα όφελος να την επιδεικνύουν ή να την κρατήσουν για τα ίδια. Επομένως, η πρώτη σκέψη τους είναι να την απομακρύνουν στο συρτάρι τους. Αν αναλογιστούμε εδώ και το βιαστικό ζωγράφισμά της, που πολλά παιδιά επιδεικνύουν, μπορούμε να συμπεράνουμε πως η φωτοτυπία, δικαιολογημένα υποτιμάται από τα παιδιά. Ακόμη, τα παιδιά προτιμούν να κρατάνε για τον εαυτό τους ελεύθερες, που μάλλον έχουν κάποια συναισθηματική αξία γι' αυτά, και κατευθυνόμενες δραστηριότητες, υποψιαζόμαστε όταν το σχέδιο είναι πλούσιο και απεικονίζει κάτι ευχάριστο (π.χ. φωτοτυπία με τον Άγιο Βασίλη). Κανένα παιδί δε δήλωσε πως θα ήθελε να κρατήσει την καθοδηγούμενη δραστηριότητα για το ίδιο και αυτό εκφράζει την μεγάλη ανάγκη των παιδιών να εξωτερικεύουν και να δείχνουν την πρόοδο τους στους άλλους κι όχι να την κρατάνε κρυφή για τα ίδια. Και το γεγονός αυτό συμβαίνει επειδή τα νήπια αντλούν και τα ίδια χαρά όταν βλέπουν πως οι άλλοι τα εκτιμούν για όσα προσπαθούν και καταφέρνουν.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Μέσα από αυτή την έρευνα μπορούμε να διαπιστώσουμε πως κάθε είδος δραστηριότητας που συναντάμε στο νηπιαγωγείο ενδείκνυται και για διαφορετικό σκοπό και έχει διαφορετικό αποτέλεσμα για τα παιδιά. Αν θέλουμε λοιπόν να εστιάσουμε στη συναισθηματική έκφραση, θα προτιμήσουμε την ελεύθερη δραστηριότητα. Αν θέλουμε να προσδώσουμε σ' αυτή έναν γνωστικό χαρακτήρα, θα επιλέξουμε την καθοδηγούμενη. Η κατευθυνόμενη καλό θα είναι να αποφεύγεται διότι δεν προσφέρει κανένα όφελος για το παιδί. Η στάση που πρέπει να υιοθετούμε απέναντι στα παιδιά και στις καλλιτεχνικές τους δημιουργίες θα πρέπει να είναι θετική και δεκτική και να προωθεί την περαιτέρω ανάπτυξη των ικανοτήτων τους, βοηθώντας τα να εξελιχθούν ομαλά. Για το λόγο αυτό ο ρόλος του εκπαιδευτικού, και πόσο μάλλον του νηπιαγωγού, είναι ιδιαίτερα σημαντικός αφού και από αυτόν εξαρτάται η στάση που θα αναπτύξουν τα παιδιά απέναντι στον εαυτό τους και στους άλλους, κατά τη νηπιακή τους ηλικία κι έπειτα.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ

- Μαγουλιώτης, Α. (2002). *Εικαστικές δημιουργίες I μέσα από την παρατήρηση*. Αθήνα: Καστανιώτης.
- Μαγουλιώτης, Α. – Μιχαλοπούλου, Κ – Στεργίου, Ε. (2013). Η αποτελεσματικότητα της εικαστικής δράσης στην ελεύθερη, στην καθοδηγούμενη και στην προσχεδιασμένη -κατευθυνόμενη μορφή της Στα πρακτικά (υπό έκδοση) Διεθνούς συνεδρίου: *Παιδική ηλικία: Κοινωνιολογικές, πολιτισμικές, Ιστορικές και Παιδαγωγικές Διαστάσεις*. Αθήνα: ΠΤΔΕ του ΕΚΠΑ.
- Μαγουλιώτης, Α. (2012). *Ζωγραφική- χαρακτηριστική, μωσαϊκό- βιτρό, θεωρία και πράξη στο νηπιαγωγείο*. Βόλος: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας.
- Πουρκός, Α. Μ. (2009). *Τέχνη, Παιχνίδι, Αφήγηση: Ψυχολογικές και Ψυχοπαιδαγωγικές Διαστάσεις*. Αθήνα: Τόπος.
- Παιδαγωγικό Ινστιτούτο. *Επιστημονικές προσεγγίσεις για το θέμα του ταλέντου και της χαρισματικότητας*. Ανακτήθηκε Ιούνιος 17, 2014, από http://www.pi-schools.gr/special_education/harismatika/harismatika-part-02.pdf
- ΥΠΕΠΘ, (2008). *Οδηγός νηπιαγωγού, Εκπαιδευτικοί σχεδιασμοί Δημιουργικά περιβάλλοντα μάθησης*. Αθήνα: Οργανισμός Εκδόσεως Διδακτικών Βιβλίων.
- ΥΠΕΠΘ, (2002). *Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγραμμάτων Σπουδών (ΔΕΠΠΣ) για το νηπιαγωγείο και Προγράμματα Σχεδιασμού και Ανάπτυξης Δραστηριοτήτων*, Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, Αθήνα.
- ΥΠΕΠΘ, (2011). *Πρόγραμμα Σπουδών Νηπιαγωγείου*. Ανακτήθηκε Ιούνιος 17, 2014, από <http://www.dipevath.gr/index.php/anaksxolikvnsymboulvn/prosxolikiekpaideysi/162-analytiko-progr-nhpiagwg/2247-enhmerwsh-nek-ekpka-progr-nhpiagwgwn.html>

Chapman, L. H. (1993). *Διδακτική της τέχνης, προσεγγίσεις στην καλλιτεχνική αγωγή*. (μεταφρ.) Α. Λαπούρτας & Γ. Χαραλαμπίδης & Ε. Κυπραίου & Α. Βαρδάλου. Π. (επιμ.) Χριστοδουλίδης. Αθήνα: Νεφέλη.

Dalley, T. & Case, C. (2006). *The Handbook of Art Therapy*. Ανακτήθηκε Ιούνιος 20, 2014, από http://books.google.gr/books?id=KjARH_Je4D0C&printsec=frontcover&source=gbg_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false

Efland, A. (2002). *Art and Cognition, Integrating the Visual Arts in the Curriculum*. Ανακτήθηκε Ιούνιος 20, 2014 από http://books.google.gr/books?id=DhUuYYd4O4AC&printsec=frontcover&source=gbg_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false

Eisner, E. (2002). *The arts and the creation of mind*. Ανακτήθηκε Ιούνιος 18, 2014, από http://www.yale.edu/yup/pdf/095236_front_1.pdf

Malchiodi, C. (2009). *Κατανοώντας τη ζωγραφική των παιδιών*. (μεταφρ.) Χ. Ξενάκη & Α. Παπαδοπούλου. (επιμ.) Ν. Αναγνωστοπούλου. Αθήνα: Ελληνικά γράμματα.

Riley, J. (2003). *Learning in the early years, A guide for teachers of children 3-7*. Λονδίνο: Paul Chapman Publishing.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Ερώτηση 4: «Περιγράψέ μου τι έκανες στην αρχή, στη μέση και στο τέλος της δραστηριότητας»

Στις απαντήσεις σημειώνεται η σειρά των σχεδίων σε κάθε ζωγραφιά σύμφωνα με τις απαντήσεις των παιδιών.

Στην ελεύθερη δραστηριότητα τα παιδιά μας απάντησαν:

- σπίτι- ανθρωπάκια- δέντρα- ήλιο- σύννεφα- όνομα
- ήλιο- σύννεφα- σέρφερς- όνομα- ουρανό- μια βουλίτσα
- μπαλαρίνα- καδράκι- δεντράκια
- πάρκο- σπιτάκι- αερόστατα- ρολόι- καρδούλες- μήλο
- σπίτι- σκεπή- κεραμίδια- πόρτα- κουδούνι- ήλιο- πουλάκια- χώμα- όνομα
- σύννεφα- ουρανό- ήλιο- καλικάντζαρους- μπαλόνια- πουλάκια
- σπιτάκι- ουρανό- σύννεφα- γονείς- αδελφάκι- εμένα
- σκηνές- βρύση- σπίτι- δέντρο- ουρανό- ήλιο- όνομα και επίθετο
- βρύση- σπίτι- χορτάρι- ουρανό- ήλιο- όνομα
- μαμά και μπαμπά- άλλους φίλους και συμμαθητές
- λουλούδια- μπαλίτσες- χορτάρι
- σπίτι- πεταλούδες- σύννεφο- παιδάκια- μέλισσα- όνομα
- παιδάκια- λουλουδάκια
- τρένο- παιδάκι- γαρίφαλο- δέντρο
- ανθρωπάκια- ήλιο
- σπιτάκι- ανθώπους- δέντρο- λουλούδια- όνομα
- ήλιο- πεταλούδα
- σπιτάκι- εργαλείο που μαζεύει τα φύλλα
- σπιτάκι- αμάξι- ήλιο
- ουρανό- ήλιο- χορτάρι- παιδιά- λουλούδια
- σπίτι- λουλούδια- ανθώπους- σκουπιδάκι- ουρανό- ήλιο
- παιδί- λούνα παρκ- ήλιο- ουρανό
- παιδική χαρά- τσουλήθρα- μονόζυγο- κούνιες για μικρά και μεγάλα παιδιά

- θάλασσα- εμένα- τον αδερφό μου και τον μπέμπη
- σπίτι- ανθρώπους- μπαλόνι- σύννεφα- ήλιο- πουλάκια- ελικόπτερο
- σύννεφα- ουρανό- ήλιο- φεγγάρι- λουλούδια- σπίτι- πισίνα
- σπίτι- αυτοκίνητο
- χαρούμενο ήλιο- ανθρώπους- εμένα- τον αδερφό μου- τους γονείς μου- έναν καλό δεινόσαυρο

Στην **καθοδηγούμενη δραστηριότητα** τα παιδιά μας απάντησαν:

- δεινόσαυρο- κάστρο- μπότα
- τσουλήθρες- μονόζυγο- σπίτι
- σπίτι- λουλούδια- караβάκι- σύννεφο- ήλιο- καλαμπόκι
- σπίτι- λουλούδι κίτρινο, μαύρο και κόκκινο- ήλιο- σύννεφο
- χάρτη
- σπίτι- δέντρο- ήλιο
- ασπίδα (σαν το 2)- όνομα
- τη μπότα του καλικάντζαρου- ένα μονόζυγο- δύο σκυλάκια
- σπίτι- μια σκάλα- ουρανό- ήλιο
- σεντόνι- φίδι
- μονόζυγο- παιδάκια- τούνελ
- σπίτι- ανθρώπους που κάνουν μονόζυγο- τσουλήθρες
- ανθρωπάκι που θέλει να πάει στο ποταμάκι που μέσα έχει λαμπάκια
- σπίτι- αυλή- παιδάκια- τσουλήθρα- μαγαζάκι- τραμπολίνο- δρομάκι
- χέλι- τετράγωνο- γραμμές- το Γ (το αρχικό απ' το Γιώργος)
- παιδάκια- μπαλονάκια- μονόζυγο- σπίτια
- τσουλήθρα- παιδάκι- κούνια
- φίδι- σπίτι- τηλεόραση- δράκο
- σπίτι- ήλιο- ουρανό
- αγώνες δρόμου- σπιτάκι
- σπίτι- δρόμο- δέντρο- ήλιο- λουλούδι- μπάλες
- δρόμο- σημαία- αυτοκίνητα- βελάκια δρόμου- ήλιο- ουρανό
- τέσσερα λουλούδια
- ανθρωπάκι- πεταλούδες

- αυτοκίνητο- πεταλούδα- σπίτι
- σπίτι- σημαία
- κυκλάκια
- τα μαλλιά μιας γυναίκας- πολυκατοικία

Η κατευθυνόμενη έχει παραληφθεί διότι τα παιδιά είχαν επιλογή μόνο στη σειρά των χρωμάτων και όχι στο σχέδιο.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

004000124115